

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2023

Hejkrlík Patrik

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra politologie

**Vliv institucí na život dětí a mládeže v éře socialistického
Československa v letech 1948-1968**

Bakalářská práce

Autor: Hejkrlík Patrik
Studijní program: B6701 - Politologie
Studijní obor: Politologie
Vedoucí práce: Mgr. Lucie Cviklová, M.A., Ph.D.

Hradec Králové, 2023

Zadání bakalářské práce

Autor: Patrik Hejkrlik

Studium: F20BP0219

Studijní program: B6701 Politologie

Studijní obor: Politologie

Název bakalářské práce: **Vliv institucí na život dětí a mládeže v éře socialistického Československa v letech 1948-1968.**

Název bakalářské práce AJ: The influence of institutions on the lives of children and youth in the era of socialist Czechoslovakia in 1948 - 1968.

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tato bakalářská práce bude pojednávat o vlivu institucí na život dětí a mládeže v Československu v letech 1948 až 1968. Práce bude vedena v jednotlivých tematických okruzích, které společně vytvoří komplexní pohled na danou problematiku. Výzkumná otázka: Jaký vliv měly instituce tehdejšího Československa na život dětí a mládeže v letech 1948 až 1968? Teoretická část bude rozdělena do tří okruhů. Nejprve v první části bude popsána situace v tehdeším Československu v letech 1948 až 1968, tedy ve sféře politické a sociální. Pro pochopení vlivu institucí je třeba získat základní vhled do problematiky tehdejší doby. Druhá část bude zaměřena na život dětí a mládeže v této éře Československa. Třetí a nejpodstatnější část bude zaměřena na vliv institucí, jež zasahovaly do života dětí a mládeže. Tudíž primární zaměření této části bude rozebrání zákonů, které ovlivnily jednotlivé aspekty života tehdejších nejmladších členů společnosti. Praktická část bude obsahovat rozhovory s jednotlivými pamětníky z tehdejšího vysokoškolského prostředí, jelikož vysoké školy byly v této době pod obrovským ideologickým náporům. Za metodu výzkumu byla zvolena instrumentální případová studie, která umožňuje mnohem větší vhled do problematiky. Cílem práce je zjistit, jaký vliv měly instituce na život dětí a mládeže, speciálně tedy na tehdejší vysokoškolské studenty jako podskupinu mládeže. V tomto je autorem spatřován význam práce, ve které by chtěl výše popsanou problematiku komplexněji zachytit a přiblížit čtenářům.

1. Ministerstvo spravedlnosti. (1960-1989). *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti.
2. Ústřední výbor KSČ. (1949). *Protokol IX. Řádného sjezdu Komunistické strany Československa*. Praha: Ústřední výbor KSČ
3. Národní shromáždění republiky Československé. (1949). *Ústava Československé republiky*. Praha Státní nakladatelství.
4. Národní shromáždění republiky Československé. (1961). *Ústava Československé republiky*. Praha: Orbis.
5. Kaplan. K. (1997). *Pět kapitol o únoru*. Brno: Doplněk.
6. Knapík. J. a kolektiv. (2022). *Pionýři, malované děti? : Pionýrská organizace ČSM a dětský kolektiv (1949-1968)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 1
7. Knapík. J., & Franc Martin. (2011). *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967 (Svazek I)*. Praha: Academia.

Zadávací pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Cviklová, M.A., Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 31.5.2022

Poděkování

Tímto bych velice rád poděkoval vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Lucii Cviklové, M.A., PhD. za ochotu, cenné rady a za připomínky v souvislosti se zpracováním bakalářské práce, dále všem narátorům, kteří byli ochotni podělit se o své vzpomínky. V poslední řadě bych rád poděkoval rodině a Mgr. Janě Hejkrlikové za pomoc s korekcí.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 26. 6. 2023 _____

Anotace

HEJKRLÍK, PATRIK. Vliv institucí na život dětí a mládeže v éře socialistického Československa v letech 1948-1968. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Katedra politologie, 2023, Bakalářská práce.

Tato bakalářská práce bude pojednávat o vlivu institucí na život dětí a mládeže v Československu v letech 1948 až 1968. Práce bude vedena v jednotlivých tematických okruzích, které společně vytvoří komplexní pohled na danou problematiku. Výzkumná otázka: Jaký vliv měly instituce tehdejšího Československa na život dětí a mládeže v letech 1948 až 1968? Teoretická část bude rozdělena do tří okruhů. Nejprve v první části bude popsána situace v tehdeším Československu v letech 1948 až 1968, tedy ve sféře politické a sociální. Pro pochopení vlivu institucí je třeba získat základní vhled do problematiky tehdejší doby. Druhá část bude zaměřena na život dětí a mládeže v této éře Československa. Třetí a nejpodstatnější část bude zaměřena na vliv institucí, jež zasahovaly do života dětí a mládeže. Tudíž primární zaměření této části bude rozebrání zákonů, které ovlivnily jednotlivé aspekty života tehdejších nejmladších členů společnosti. Praktická část bude obsahovat rozhovory s jednotlivými pamětníky z tehdejšího vysokoškolského prostředí, jelikož vysoké školy byly v této době pod obrovským ideologickým náporům. Za metodu výzkumu byla zvolena instrumentální případová studie, která umožňuje mnohem větší vhled do problematiky. Cílem práce je zjistit, jaký vliv měly instituce na život dětí a mládeže, speciálně tedy na tehdejší vysokoškolské studenty jako podskupinu mládeže. V tomto je autorem spatřován význam práce, ve které by chtěl výše popsanou problematiku komplexněji zachytit a přiblížit čtenářům.

Klíčová slova: Československo, socialismus, děti, mládež, školství, Komunistická strana Československa

Annotation

HEJKRLÍK, PATRIK. The influence of institutions on the lives of children and youth in the era of socialist Czechoslovakia in 1948-1968. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2023, Bachelor Degree Thesis.

This bachelor's thesis will delve into the impact of institutions on the lives of children and youth in Czechoslovakia from 1948 to 1968. It will approach the topic through various thematic perspectives, providing a comprehensive understanding of the subject matter. The research question guiding this study is: What influence did the institutions of Czechoslovakia exert on the lives of children and youth between 1948 and 1968? The theoretical framework will be divided into three main sections. Firstly, the initial part will outline the political and social landscape of Czechoslovakia during the years 1948 to 1968, offering crucial context to comprehend the influence of institutions. The second section will focus on the experiences of children and youth during this era, shedding light on their specific circumstances within Czechoslovakia. Finally, the third and most significant section will analyze the impact of institutions that directly affected the lives of children and youth. This section will primarily explore the legislative measures that shaped various aspects of the youngest members of society. The practical component will feature interviews with individuals who were witnesses to the prevailing university environment at that time. This is particularly important as universities were subject to significant ideological pressures during this period. To gain a deeper insight into the subject matter, an instrumental case study research method has been selected. The aim of this thesis is to uncover the influence of institutions on the lives of children and youth, with a specific focus on university students as a subgroup of the youth population. The author recognizes the significance of this work in providing a comprehensive and nuanced understanding of the aforementioned topic, while effectively conveying it to the readers.

Keywords: Czechoslovakia, socialism, childrens, youngsters, education system, Communist Party of Czechoslovakia

Obsah

Úvod	1
Teoretická část	3
1. Vymezení pojmu instituce.....	3
2. Historický kontext	3
2.1 Komunistická strana Československa.....	4
2.1.1 KSČ a její stranické orgány	5
2.1.2 Politický systém Československa v letech 1948-1968	6
2.2 Poslední svobodné volby 1946.....	8
2.3 Politická situace mezi roky 1946 a 1948	10
2.4 Únorové události 1948.....	11
2.5 Období stalinismu a budování.....	13
2.5.1 Společenské proměny	14
2.5.2 Politické procesy	16
2.6 Destalinizace – Smrt Stalina a Gottwalda	17
2.6.1 Přijetí nové ústavy.....	19
2.7 Pražské Jaro 1968	20
2.7.1 Události předcházející pražskému jaru	20
2.7.2 Události pražského jara.....	21
3. Život dětí a mládeže v letech 1948-1968.....	22
3.1 Proměna role dětí a mládeže ve společnosti před rokem 1948 a poté	23
3.2 Proměna role dětí a mládeže v šedesátých letech.....	25
3.3 Komunistická strana Československa a její vztah k mladé generaci	25
3.3.1 Vztah státních špiček k mladé generaci	28

3.4 Rodina pod dohledem strany a státu	29
3.4.1 Nařízení vlády č. 129/1949 Sb. - Vládní nařízení o zřizování, organizaci a činnosti sdružení rodičů a přátel školy	30
3.4.2 Zákon č. 94/1963 Sb. – Zákon o rodině.....	31
3.5 Volný čas dětí a mládeže v tehdejší Československu.....	33
3.5.1 Volný čas ve znamení mediální tvorby.....	34
3.5.2 Významné dny a svátky ve znamení socialismu.....	37
4. Proměny ve školství a jeho podoba	40
4.1 Školský zákon č. 95/1948 Sb. – Zákon o základní úpravě jednotného školství	42
4.2 Školský zákon č. 31/1953 Sb. – Zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů	43
4.3 Školský zákon č. 186/1960 Sb. – Zákon o soustavě výchovy a vzdělávání	44
4.4 Vysoké školy za socialismu	44
5. Československé organizace v éře socialismu zaměřené na práci s dětmi a mládeží.....	47
Praktická část	49
6. Rozhovory s pamětníky	50
Závěr.....	71
Seznam použité literatury a pramenů	74
Literatura:.....	74
Prameny:	77

Úvod

Práce se zabývá problematikou, která se dotýká života dětí a mládeže v Československu v letech 1948-1968. Pozornost bude tedy zaměřena na historický kontext tehdejší doby, ale především na život dětí a mládeže, který je ústředním tématem této práce. Cílem je zhodnotit, přiblížit a popsat to, jakým způsobem bylo na tehdejší mládež pohlíženo a jak s ní bylo pracováno ze strany státního aparátu pod vedením Komunistické strany Československa.

Bakalářská práce je členěna do několika kapitol a podkapitol. V první části je potřeba přiblížit historický kontext doby, ve které se tato práce pohybuje. Proto bude první část zaměřena čistě na historické události od konce druhé světové války po události pražského jara, aby byla postihnuta a charakterizována politická a společenská situace v tehdejším Československu. Tento historický kontext je nezbytný pro následné přiblížení a vysvětlení dalších kapitol, jež definují to, jakým způsobem bylo s mladou generací v různých etapách tehdejšího Československa pracováno.

V následujících kapitolách a podkapitolách, které naváží na historický kontext bude postupně přiblížena problematika dětí a mládeže v tehdejším Československu z několika různých sfér. Bude zde popsáno to, jakým způsobem docházelo k proměnám školství, volnočasových aktivit a obecně to, jakým způsobem bylo s mladou generací pracováno a jak na ni bylo nahlíženo ve smyslu budování socialistického státu pod vedením ústřední moci KSČ.

V poslední praktické části budou představeny rozhovory s pamětníky, kteří se podělí o své vidění a hodnocení situace, ve které se jako mladí nacházeli. Pro práci je tato část nesmírně důležitá, jelikož vzpomínky přímých účastníků dané doby mohou přinést obohacující poznatky a rozšiřující pohledy na rozebíranou problematiku.

V závěru bakalářské práce budou shrnuty cíle práce a dojde k posouzení toho, zda se je podařilo naplnit.

Primární výzkumnou otázkou této práce bude: Jaký vliv měly instituce tehdejšího Československa na život dětí a mládeže v letech 1948-1968? Touto otázkou budu rozšiřovat další výzkumnou otázku. Skrze co prosazovaly tyto instituce svůj vliv na život dětí a mládeže? Za metodu výzkumu byla zvolena instrumentální případová studie, která umožňuje mnohem větší vhled do dané problematiky.

Teoretická část

V této části práce bude nejprve rozebrán historický vývoj Československa v letech 1948–1968. Dále zde bude popsán přímý a nepřímý vztah institucí na život dětí a mládeže napříč různými oblastmi, které do života těch nejmladších bezprostředně patřily. Bakalářská práce se zde zaměří na to, jakým způsobem tehdejší režim pracoval s mladou generací ve vztahu ke školství, rodině a k volnočasovým aktivitám a jakými zákony/nařízeními byl jejich život ovlivňován.

1. Vymezení pojmu instituce

V následujících kapitolách teoretické části dojde k přiblížení vlivu institucí na život dětí a mládeže v éře socialistického Československa, proto je nasnadě popsat a rozebrat to, co přesně bude znamenat pojem „instituce“ v této bakalářské práci. Pojem instituce je ve společnosti chápán jako úřad, orgán nebo zřízení. V našem prostředí je to často myšleno ve smyslu státních institucí, tedy míst, které vykonávají státní správu a jsou zřizovány státem. V daném smyslu je to chápáno i v této práci, ovšem je zde jedna věc, která tuto definici problematizuje. Touto věcí je Komunistická strana Československa, která měla v letech 1948–1968 monopol na moc a ovládala celý státní aparát, proto bude autorem v práci pojem instituce využíván jako synonymum právě pro danou stranu. Pokud strana ovládá veškeré instituce v zemi, lze považovat ji samou za řídicí instituci, pod níž všechny ostatní státní orgány a instituce spadají.

2. Historický kontext

Nejprve bude rozebrán historický kontext, který je naprosto klíčový pro následující přiblížení dané problematiky. Budou zde rozebrány nejvýznamnější politické a společenské události, které tvořily a formulovaly Československo mezi lety 1948–1968. Je podstatné říci, že tyto nejvýznamnější události jsou vybrány autorem, je tedy možné, že pro některé čtenáře budou významné naprosto jiné události, které se mezi těmito roky udály.

2.1 Komunistická strana Československa

Jako prvnímú tématu se autor bude venovať základným faktom o Komunistické straně Československé (KSČ), která je hlavní a neodmyslitelnou součástí této bakalářské práce. Komunistická strana Československa byla oficiálně založena na sjezdu Československé socialistické demokratické strany¹, když se levicové křídlo odtrhlo a tím dalo za vznik KSČ. Nově vzniklá strana však nebyla od počátku jednotná a nebyla založena na pevných ideových základech jako v pozdějších letech. V této době zde byly i názorové proudy, které říkaly, že komunisté jsou sociální demokraté, což se nelíbilo Komunistické internacionále, jež ovlivňovala fungování jednotlivých komunistických stran v zahraničních zemích. KSČ tedy musela přijmout stanoviska internacionály, načež měla Moskva přímý vliv na fungování KSČ. Přijetí stanovisek také znamenalo finanční podporu, která z Moskvy plynula, což se do politiky komunistů propalo v úvodu jejího fungování. Díky tomu mohla KSČ založit vlastní tisk a vytvořit vlastní funkční aparát. (Devátá, Kocian, & Pernes, 2017: 2-3; Ústav marxismu-leninismu ÚV KSČ, 1976: 103)

Je podstatné zmínit, že KSČ byla již od počátku považována za stranu antisystémovou². Takřka od svého počátku se hlásila k ideálům, které provázely bolševickou revoluci v Rusku a s tím spojenou diktaturu proletariátu, což vede k třídnímu boji a dělnické vládě. KSČ se rychle dostala do popředí mezi silné politické síly v republice, kdy už v době ustavujícího sjezdu čítala přes 350 000 členů. Jejich počet se v následujících letech podstatně snížil, ale jenom proto, aby se poté znovu navýšil. V prvních volbách v roce 1925 získala 13 % a v roce 1929 10,2 %. V předválečné době byla komunistická strana pod vlivem Moskvy nucena dočasně podporovat ostatní demokratické strany v boji proti fašismu. KSČ také umožnila zvolení prezidenta Edvarda Beneše a byla jedním z kritiků Mnichovské dohody. Během druhé světové války byla její činnost zakázána. Tyto skutečnosti vedly k tomu, že po druhé světové válce byli komunisté přijatelní pro většinu

---

¹ Konání sjezdu Československé sociálně demokratické strany a zároveň konání ustavujícího sjezdu KSČ – 14. až 16. května 1921. (Ústav marxismu-leninismu ÚV KSČ, 1976: 103)

² Antisystémová strana (extrémistická) – Strana, jenž se nachází na okraji politického spektra, usilující o destrukci politického systému volné soutěže. Tyto strany a jejich programy jsou často protiústavní. (David, 2010: 75)

společnosti. Ze strany, která byla protistátní a antisystémová, se stala strana, jež sama sebe postavila do pozice státotvorné strany. (Devátá, Kocian, & Pernes, 2017: 2-7)

Komunistická strana Československa se vyvíjela a přizpůsobovala situaci, proto je důležité mít na paměti, že tatáž strana v roce 1945 nebyla identickou stranou v roce 1968. Po druhé světové válce se strana rozrostla o velký počet lidí, kteří věřili, že KSČ usiluje o demokracii a sociálně spravedlivou společnost. Na druhé straně zde stála velká část prospěchářů, kteří se snažili vstupem do strany získat vliv a pozici. V roce 1948 byla strana masovou politickou stranou³ s počtem členů dva miliony a pevné jádro strany tvořili předváleční komunisté. Strana nikdy nebyla plně jednotná a objevovaly se v ní protichůdné teorie, ideály, které tvořily napětí uvnitř strany, což se projevilo na XX. sjezdu KSSS. Na nějakou dobu se protichůdné tlaky ve straně podařilo dostat pod kontrolu, ovšem společnost se vyvíjela a s tím i strana. To vedlo k rozporům mezi reformními komunisty v čele s Alexandrem Dubčekem, proti stalinisticko-ortodoxním komunistům. Tento konflikt vyústil v potlačení pražského jara. (Vodička & Cabada, 2011: 70-71)

2.1.1 KSČ a její stranické orgány

Komunistická strana Československa měla jako každá politická strana určitou strukturu, ovšem tato strana měla jistá specifika, která jiná strana neměla, jelikož byla stranou, která ovládala politický systém v Československu a takřka dokonale s ním splynula. Nejvyšším orgánem KSČ byl Ústřední výbor KSČ, v jehož čele stál Generální tajemník ÚV KSČ. Ústřední výbor byl nadále dělen na předsednictvo ÚV KSČ, Sekretariát ÚV KSČ, Plénum KSČ, Komise ÚV KSČ, Ústřední kontrolní a revizní komisi ÚV KSČ, Aparát ÚV KSČ, Oddělení ÚV KSČ a Vysokou školu politickou ÚV KSČ, která měla za cíl připravovat a produkovat nové stranické kádry. Dalším orgánem byl Ústav marxismu a leninismu ÚV KSČ. Jako nejvyšší stranický orgán byl stranický sjezd, na kterém se odehrávaly volby jednotlivých delegátů. Sjezd byl nejvyšší stranický orgán, ale

---

³ Masová politická strana – Tento typ politických stran vznikl koncem 19. a v první polovině 20. století. Masové strany se opíraly především o své členy, kteří byli tvořeni určitou a specifickou částí populace (do té doby většinou opomíjené části populace). (Müller, 2017)

veškerá politika strany a nejdůležitější rozhodnutí pocházely právě od špiček strany, tedy přesněji od předsednictva ÚV KSČ a sekretariátu ÚV KSČ. Je důležité podotknout, že politika ve straně byla také do jisté míry ovlivňována vztahy mezi jednotlivými aktéry, kteří politiku vytvářeli. (Růžička, n.d)

2.1.2 Politický systém Československa v letech 1948-1968

Je potřebné poukázat na politický systém tehdejšího Československa, který se pod vládou KSČ poměrně rychle transformoval. Nutno zmínit to, že podoba politického systému nebyla během dvaceti let (1948-1968) stále stejná, ale prošla řadou změn a vývojem. Jak bylo zmíněno výše, tak celá tato doba byla poměrně turbulentní, ve smyslu vývoje politické a společenské situace.

Československo a jeho politický systém byl v době mezi lety 1948 až 1968 totalitárním státem, který se pohyboval na úrovni kvazitotalitního politického systému. Tento kvazitotalitní politický systém odpovídá J. J. Linzově kategorii posttotalitarismu. Politický systém v Československu byl z hlediska vývoje totalitarismu velmi dynamický. Nejprve mezi lety 1945-1948 (především roky 1947-1948) může být Československo považováno za pretotalitní systém, kdy dochází ke splývání jedné strany se státním aparátem. Jedna strana, v tomto případě KSČ, se pokouší ovládnout zemi skrze své masové organizace. Je zde také započato poukazování na třídního nepřítele, který je následně využíván po celou dobu pro účely propagandy režimu. V další fázi se Československo stává totalitárním státem, hovoříme o době mezi lety 1948-1955. V této době získává KSČ výsostné a privilegované postavení v čele státu, dochází k likvidaci politického pluralismu a dochází k přetváření občanské společnosti. V čele státu stojí jasný a charismatický vůdce, který je propojen se stranou. Světonázor strany se stává hlavním ideologickým směrem státu. Po smrti Stalina a Gottwalda vzniká v Československu režim posttotalitní, kdy zde již nejsou tak výrazní vůdci, kteří by byli dostatečně charismatičtí a stávají se čím dál více byrokratičtí a technokratičtí. Státní ideologie stále hraje prim ve veřejném prostoru, ovšem již nemá takovou neochvějnou podporu. Státem řízené „rituální akce“, kterými byla například oslava Prvního máje, jsou povinné, ovšem již nemají takový ideový zápal mezi obyvatelstvem. V posttotalitním Československu začíná pomalu

vznikat společenský a ekonomický institucionální pluralismus. Československo se v šedesátých letech stalo pluralistickým posttotalitarismem. Strana zůstává dominantním hráčem na politickém poli. Dochází k participaci, ale na druhé straně k rozporům a rozdílům uvnitř strany. Specifickým obdobím se stal rok 1968, který lze charakterizovat J. J. Linzem jako demokratizující se a pluralistický posttotalitarismus. (Kubát, 2006: 139-157; Pavelníčková, 2009: 29-36; Balík, Hloušek, Holzer, & Šedo, 2007: 135-157)

V politickém systému Československa v letech 1948-1968 byla hlavním nositelem vládní a výkonné moci podle ústavy vláda. Ve skutečnosti jí však byl Ústřední výbor Komunistické strany Československa a jeho první tajemník. De facto celý politický systém tehdejšího Československého státu, a především struktura samotné KSČ, byla vázána na Sovětský svaz, což znamená, že rozhodující struktury, které měly moc rozhodovat, ležely mimo ústavní orgány, ale především mimo stát samotný. Ústavní rámec státu se v průběhu let změnil, ihned v roce 1948 byla přijata nová ústava, která nahrazovala tu předchozí a přetvořila stát do nové podoby skrze ústavní rámec. Nadále došlo ke změně v roce 1960, tato problematika bude rozebrána v jedné z dalších částí. Zákonodárná moc byla tvořena jednokomorovým parlamentem⁴, který mělo právo přijímat nové zákony a usnesení, v některých případech se o moc dělil s prezidentem. Výkonná moc byla prosazována skrze Akční výbory Národní fronty, které personálně splývaly se strukturou KSČ. V počátcích byly tyto výbory nedílnou součástí vládní moci. Hlavní představitel výkonné moci byl prezident republiky a byl volen Národním shromážděním. Prezident spojoval ve své funkci hlavního představitele strany a státu. Oficiálně měla být vláda hlavním představitelem výkonné moci, která byla odpovědná NS. Vztah mezi prezidentem a vládou se postupem času vyvíjel a pozice prezidenta velmi záležela na jeho charismatu a osobnosti. Soudní moc byla složena z Nejvyššího soudu, Nejvyššího vojenského soudu a Správního soudu. Nejdůležitější rolí byl institut prokurátorů, kteří justici ovládali. Senáty soudů byly tvořené ze soudců z povolání a z lidových soudců, kteří byli nekvalifikováni a dosazováni národními výbory. Samospráva a státní správa byla také přetvořena, když květnová ústava z roku 1948 charakterizovala

---

⁴ Národní shromáždění

národní výbory jako nositele a vykonavatele státní moci v obcích, okresech a krajích. (Balík, Hloušek, Holzer, & Šedo, 2007: 135-157)

2.2 Poslední svobodné volby 1946

Poválečném Československo bylo stejně jako zbytek Evropy naprosto otřeseno a poničeno druhou světovou válkou, která zasáhla nejprve starý kontinent a následně i celý zbytek světa od 1. září 1939 do 2. září 1945. V Československých zemích přišel konec druhé světové války oficiálně 8. května 1945, kdy Německo v pozdních večerních hodinách kapitulovalo. Po těchto událostech se v Československu začala psát nová historická kapitola, která se nesla ve znamení budování socialismu pod vlivem Sovětského svazu.

Československo se v poválečném období muselo začít vyrovnávat s obrovskými společenskými problémy, které z části definovaly směr, jímž se ubírala domácí politika. Obrovským problémem tehdejšího Československa byl odsun německého obyvatelstva skrze dekrety vydané prezidentem Benešem z pohraničních oblastí, které byly historicky již od středověku jejich domovem. Tímto odsunem přišlo tehdejší Československo o více než dva miliony obyvatel, čímž se pohraničí dostalo do velkých hospodářských a kulturních problémů, které se částečně přelévaly i do dalších částí republiky. Tyto problémy, které v pohraničí vznikly, jsou znatelné i do dnešních dní, jež můžeme takřka denně pozorovat. (Rataj & Houda, 2010: 27-34; Političtí vězni.cz, 2023)

Dalším problémem, který zmítal Československem, ale především celou Evropou, byla tíživá hospodářská situace. Obnovený stát začal s plánováním protipatření formou zestátnování důležitých podniků a přírodních zdrojů. Byla dokončena poválečná reforma, kdy došlo ke konfiskaci půdy Němců, zrádců a kolaborantů. Provádění této reformy mělo v dikci ministerstvo zemědělství, které spadalo do rukou KSČ, čímž si KSČ zařídila dominantní postavení na venkově a přebrala tak velké množství voličů z řad KLS. Celá ekonomika tehdejšího státu se potýkala s obrovskými nedostatky surovin, paliv, zemědělství, stavebnictví a také s nedostatkem pracovních sil, který byl řešen zvyšováním počtu zaměstnaných žen. (Rataj & Houda, 2010: 37-39)

Předcházející odstavce slouží jako úvod do problematiky těchto voleb a proč tyto volby dopadly tak, jak dopadly.

Události voleb do Ústavodárného Národního shromáždění se začínají psát v roce 1946, přesněji 26. května, kdy se v Československu konaly první svobodné a demokratické volby po druhé světové válce.⁵ KSC se nové volby snažila co nejvíce odkládat, neboť potřebovala dostatečný čas na předvolební kampaň a změnu narativu ve společnosti, který první republika vnesla mezi občany. Tím došlo k tomu, že občané Československa šli k volbám jako jedni z posledních v Evropě. Tyto volby ovšem nebyly úplně svobodné, jelikož se jich mohly účastnit pouze strany takzvané Národní fronty.⁶ Pravicové spektrum politických stran bylo po roce 1945 zakázáno, a tudíž nebyly vpuštěny do voleb. Stran NF, které se mohly zúčastnit voleb, bylo osm a všechny tyto strany se hlásily k různým formám socialismu, tedy k levicově zaměřené politice. Časem se však v některých stranách začaly vytvářet pravicové frakce, jako například v Demokratické straně a v Československé straně lidové. V těchto volbách získala nejvíce hlasů Komunistická strana Československa (KSC), což zapříčinilo následnou problematickou situaci na domácí politické scéně, která dláždila cestu k onomu únoru 1948. Je ovšem důležité zmínit, že vlády se účastnily všechny strany NF, jejich mocenská pozice byla však odvozena od jejich výsledku ve volbách.^{7,8} (Rataj & Houda, 2010: 19)

---

⁵ Zajímavosti k volbám 1946: Povinné volby, volební právo sníženo na 18 let (z předchozích 21 let), poslancem se mohl stát člověk od 21 let (z předchozích 30), poprvé se těchto voleb mohly účastnit ozbrojené složky, nemožnost nezávislých kandidátů, zavedení bílých lístků pro vyslovení nesouhlasu s NF (Rataj & Houda, 2010: 45)

⁶ Strany Národní fronty – Celým názvem Národní fronta Čechů a Slováků (NF) bylo seskupením politických stran a organizací v Československu mezi lety 1945 až 1990. Tato Národní fronta měla za programový cíl princip národní jednoty a spolupráci všech demokratických stran. Seskupení bylo chápáno jako koalice politických stran a organizací, její funkce však byla postupem času překrucována a zneužita ve prospěch KSC během února 1948. (Růžička, n.d)

⁷ Výsledky voleb 1946: České země – 1. KSC - 40,17 %, 2. ŠSNS - 23,66 %, 3. ČSL – 20,24 %, 4. ČSD- 15,58 %, Prázdné lístky – 0,4 %. (Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, 2023: Krejčí, n.d).

⁸ Výsledky voleb 1946: Slovenské země – 1. DS – 62 %, 2. KSS - 38,37 %, 3. SSL – 3,73 %, 4. SP – 3,11 %, Prázdné lístky – 0,8 %. (Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, 2023: Krejčí, n.d).

2.3 Politická situace mezi roky 1946 a 1948

Politická situace po volbách v roce 1946 se značně proměnila. Jak byly karty voliči rozdány, bylo překvapení pro nejednu politickou stranu, která byla součástí NF.

Na základě výsledků voleb byla ustanovena nová vláda v čele s představitelem Komunistické strany Klementem Gottwaldem. Komunisté v této vládě, jakožto nejsilnější politická strana v zemi, disponovali devíti posty, lidovci, demokraté a národní socialisté měli po čtyřech mandátech, sociální demokraté obdrželi tři mandáty. V této vládě byli i dva nestraníci, jedním z nich byl generál Ludvík Svoboda a druhým z nich syn T.G. Masaryka Jan Masaryk. Tato vláda přišla s Budovatelským národním programem, podle kterého byl přijat dvouletý plán hospodářské obnovy. (Rataj & Houda, 2010: 47; Česká národní banka, n.d)

Rok 1946 sebou přináší další velkou politickou událost, kterou byla volba prezidenta republiky Ústavodárným shromážděním. Tato volba proběhla 19. června a jako jediný byl navržen a všemi poslanci jednomyslně zvolen Edvard Beneš, který tak pokračoval ve svém mandátu. (Rataj & Houda, 2010: 47)

Již v létě roku 1946 se objevují první výrazné problémy ve fungování Národní fronty, když se začal vést boj o další podobu československého politického systému, který byl v tuto chvíli řazen mezi lidově demokratické režimy. Do tohoto sporu zasahovala KSČ, která chtěla lidovou demokracii po vzoru Sovětského svazu, naproti tomu stály nekomunistické strany, které chtěly, aby se země přiklonila k západnímu modelu fungování státu. Národní fronta se v důsledku těchto problémů začala rozpadat a oslabovat svoji pozici. Tohoto využila KSČ, která naopak posilovala svoje pozice ve všech směrech tehdejšího fungování státu. Komunistická strana si vytvořila výsadní postavení na ministerstvu vnitra, především ve Státní bezpečnosti, Veřejné bezpečnosti a ve Sboru národní bezpečnosti. V těchto směrech KSČ naprosto dominovala. Následně se přidaly zpravodajské služby, skrze které strana sledovala a podrážela činnost ostatních stran NF. (Rataj & Houda, 2010: 47; Čermák, 2010: 55)

Jako dalším problematickým bodem, který vytvořil konflikt mezi stranami NF, byla příprava nové ústavy, kdy v období mezi lety 1945-1948 platila prvorepubliková ústava. Všechny strany podaly vlastní návrh nové ústavy. Problematické zde bylo to, že demokratické strany chtěly kontinuálně navázat na předchozí ústavu se západním směřováním, což KSČ nechtěla. Také zde byla problematická otázka ústavního zakotvení znárodnění. (Rataj & Houda, 2010: 47-48)

Další zásadní spory, které rozvracely NF, byly otázky týkající se hospodářské politiky a zahraniční politiky. Tyto dvě oblasti byly zásadní proto, že se v nich nekomunistické strany naprosto rozcházely s komunisty, kdy jako v předchozích případech demokratické strany tíhly k západním způsobům fungování státu, kdežto KSČ k sovětskému typu. Můžeme uvést například snahy ze strany KSČ o další pozemkové reformy. V roce 1947 postihlo Československo mimořádné sucho. Další velkou rozepří mezi stranami byla otázka Marshallova plánu, který měl za cíl hospodářskou obnovu demokratické Evropy, Československá vláda pod nátlakem SSSR zrušila svoji účast v tomto projektu. (Rataj & Houda, 2010: 49-53)

2.4 Únorové události 1948

Únor roku 1948 se zapsal do naší historie pod různými pojmy. Známe je tak jako Vítězný únor nebo únorový převrat (puč). Tyto události byly vyvrcholením sporů v Národní frontě, které vedly k vítězství KSČ a získání absolutní moci v tehdejší Československu. Prvotní náznaky, které vedly k Únoru 1948 započaly v roce 1947, kdy došlo k postupnému rozkladu ČSSD, a KSČ rozpoutala nenávislnou kampaň proti demokratickým stranám. Je podstatné zmínit, že v listopadu roku 1947 měla KSČ přes 1 280 000 členů, což bylo víc než většina ostatních politických stran NF dohromady. To komunistům dávalo obrovský pocit podpory směrem od obyvatelstva. (Rataj & Houda, 2010: 54; Rupnik, 2002: 204)

Vládní krize plně započala na začátku inkriminovaného roku, kdy se rozhořel boj před novými volbami. KSČ zde porušovala dohody z května 1946 a navrhovala další požadavky na znárodnění podniků a pozemků, načež svolala celostátní sjezd do Prahy. (Rataj & Houda, 2010: 54; Čermák, 2010: 122)

Mezi kritické dny Února 1948 jsou řazeny dny od 17. do 25. února, ve kterých došlo k vyvrcholení vládní krize a snažení Komunistické strany Československa. Dne 20. února podali na odpor nekomunističtí členové vlády svoji demisi, čímž rezignovali a ponechali boj o zachování demokracie pouze na tehdejšímu prezidentu republiky Edvardu Benešovi. Po podání demise pouze na prezidenta naléhali, aby demisi nepřijal a donutil komunisty k ústupku. Edvard Beneš byl již v tuto dobu velmi nemocný a i přesto osamocený odolával neustálému tlaku ze strany KSČ v čele s Klementem Gottwaldem pět dlouhých dní. 21. února KSČ vyzvala k vytvoření revolučních akčních výborů Národní fronty, jež měly za úkol čistit úřady, výbory a obecně veškeré instituce a organizace od nekomunistických členů. Je také důležité připomenout, že od 17. února byly v Praze v pohotovosti jednotky SNB a StB, které zatýkali odpůrce. Dne 24. února byla komunisty zorganizována jednohodinová celorepubliková generální stávka, které se účastnilo víc než dva a půl milionu obyvatel. Jako posledním dnem Vítězného února je 25. únor, na který byla v Praze svolána studentská demonstrace na podporu prezidenta Beneše. Studenti však byli zbiti a zatčeni v okolí Hradu příslušníky SNB.⁹ (Rataj & Houda, 2010: 56-57; Kaplan, 1997: 322; My jsme to nevzdali, n.d)

25. února byla na Václavském náměstí sešlost komunistických stoupců, kteří očekávali návrat Klementa Gottwalda z Hradu. Toto shromáždění bylo připraveno k pochodu na Hrad s požadavkem na abdikaci prezidenta. K tomu však nedošlo, jelikož prezident Edvard Beneš přijal demisi odstupujících ministrů a podepsal jmenovací dekrety podle Klementa Gottwalda. Ten se tak stal premiérem a Československo tímto vstoupilo do éry socialismu. ČSR plně spadlo pod vliv SSSR. Kolem sedmnácté hodiny vystoupil na Václavském náměstí Klement Gottwald a pronesl svůj známý projev.¹⁰ (Rataj & Houda, 2010: 59-60; Rupnik, 2002: 246; Pavelníčková, 2009: 48-53)

---

⁹ Studentský pochod 25. února nebyl jediným počinem odporu, první takovýto pochod se konal večer dne 23. února. (Šmíd, 2021)

¹⁰ Projev Klementa Gottwalda po návratu od prezidenta Beneše – „Právě se vracím z Hradu od prezidenta republiky. Dnes ráno jsem panu prezidentu republiky podal návrh na přijetí demise ministrů, kteří odstoupili 20. února tohoto roku. A současně jsem panu prezidentu navrhl seznam osob, kterými má být vláda doplněna rekonstruována. Mohu vám sdělit, že pan prezident všechny mé návrhy, přesně tak, jak byly podány, přijal.“ (totalita.cz, n.d)

2.5 Období stalinismu a budování

Období od roku 1948 do roku 1955 se neslo v duchu budování socialismu, který byl již v té době všudypřítomný. V této době se v Československu rozjelo opravdové budování socialistického státu pod vedením jedné strany, která podléhala silnému vlivu z Kremlu. Dané období se také vyznačovalo obrovským kultem osobnosti, který si vytvořil Stalin na úrovni celého Sovětského svazu. V našich končinách si podobný kult osobnosti pěstoval premiér a později prezident Klement Gottwald.

Proměny započaly hned po 25. únoru, kdy došlo ke znárodnění podniků nad padesát zaměstnanců, byla zahájena další pozemková reforma, která rozdělila rolníkům 50 ha půdy. Stát se stal dominantním vlastníkem veškerého průmyslu, stavebnictví et cetera. (Rataj & Houda, 2010: 70)

Proměny zasáhly takřka celý stát a jeho fungování. Školství bylo upraveno tak, aby odpovídalo socialistickému vzoru ze sovětského Ruska, to samé se stalo v oblasti kultury a vědy. KSČ převzala veškerou moc nad institucemi (policie, školství, armáda, úřady, ...), a stala se mocensky dominantním hráčem, který začal okamžitě konat a čistit veškeré veřejné instituce a pozice od nežádoucích a protirežimních lidí. Tyto pozice nahrazovala svými lidmi, kteří ovšem často nedosahovali kvalit lidí, jež byli z těchto pozic odstraněni. Po triumfu komunistů se Národní shromáždění a Národní fronta staly takřka bezvýznamnými hráči na poli politickém, vše bylo řízeno KSČ a Národní shromáždění fungovalo pouze jako kulisa. (Rataj & Houda, 2010: 79)

Československá zahraniční politika byla před rokem 1948 hojně udržována i se západními partnery, to se po nástupu komunistické strany poměrně rychle změnila a vztahy se západem jsou byly zmrazeny. Jelikož KSČ byla pod vlivem Sovětského svazu, tak svoji zahraniční politiku podřídila jejímu vzoru a směřovala na východ do dalších republik, které spadaly do sovětské sféry vlivu. Pomyslnou poslední kapkou bylo odmítnutí podepsání ústavy a následná abdikace prezidenta Edvarda Beneše ze zdravotních důvodů dne 7. června 1948, kdy s Benešem mizí definitivně veřejné zastání demokratických principů a odpor vůči KSČ (Rataj & Houda, 2010: 79; Syruček, 2018: 147-148)

O týden později byl do funkce prezidenta zvolen předseda KSČ Klement Gottwald, jenž byl na postu premiéra nahrazen Antonínem Zápotockým.

2.5.1 Společenské proměny

Velmi zásadní proměnou bylo odstranění sdružovacích a shromažďovacích svobod, čímž byl de facto ukončen spolkový, a tedy sociální život, který byl do té doby velmi rozšířeným. Vzápětí začal komunistický režim vytvářet vlastní organizace/spolky, které přímo podléhaly straně, a tudíž zde měla přímý vliv. Mezi tyto spolky, nově patřily svazy, například Československý svaz mládeže, Československý svaz žen, Svazarm¹¹ a mnoho dalších. Komunistický režim chtěl dominovat ve všech sférách života obyvatel, což se mu do značné míry podařilo. Takřka celá společnost začala podléhat řízené sovětizaci, tedy přiblížení se sovětskému typu společnosti. Začal se klást obrovský důraz na sovětskou kulturu a významné dny Sovětského svazu, jakým byla například Velká říjnová revoluce, bez které by dle tehdejších komunistických hesel nebylo ČSR. (Rataj & Houda, 2010: 78)

Po únoru 1948 byla vyhlášena nová státní ideologie, kterou se stalo učení Karla Marxe, Vladimíra Iljiče Lenina a Josifa Vissarionoviče Stalina. Tato ideologie se stala naprosto závaznou pro školství, armádu a osvětu. Školství mělo za úkol vychovat nové generace v socialistickém duchu, armáda se měla budovat po vzoru té sovětské a osvěta měla tuto ideologii šířit mezi běžné obyvatelstvo. Nové ideologické poměry naprosto proměnily celou společnost a novou kulturu, která s tím byla spojena. Například za jedinou umělecky přípustnou tvorbu byl prohlášen socialistický realismus. (Rataj & Houda, 2010: 88-96)

Jednou z institucí, kterou se KSČ nikdy nepodařilo plně kontrolovat byla katolická církev, jejíž centrum bylo pro komunisty v dalekém Římě, ve Vatikánu. To jim však nezabránilo zasahovat do činnosti této organizace, když vyvolávaly umělé aféry¹², infiltrovala vnitřní církevní správu svými lidmi a vytvořila vlastní

---

¹¹ Svazarm – Svaz pro spolupráci s armádou.

¹² Případ Čihošťský zázrak a páter Josef Toufar – K Čihošťskému zázraku, jak byla tato událost pojmenována komunistickou propagandou došlo 11. prosince 1949, kdy se v málem kostele v Čihošti začal samovolně pohybovat křížek, což vidělo kolem dvaceti lidí. Samotný farář Toufar tento pohyb neviděl. Josef Toufar byl Státní bezpečností v lednu roku 1950 obviněn ze zinscenování této události a byl unesen do Valdické věznice, kde byl vyslýchán a mučen, načež na

strukturu církevní organizace. Komunistický režim bral katolickou církev jako svého konkurenta a snažil se jej zastínit v každém ohledu. Pokud se konal některý z významných křesťanských svátků, komunisté přišli se svojí náhradou. Velké množství duchovních bylo perzekuováno skrze tábory nucených prací, byli povoláni do vojenské služby či vězení. Nejvýraznějším bojovníkem proti tehdejšímu režimu byl pražský biskup a primas český Josef Beran, který byl z počátku komunisty vnímán vstřícně, jelikož byl za druhé světové války vězněn v Terezíně a později v koncentračním táboře Dachau. To se však změnilo, když prohlásil, že nesouhlasí s lidově demokratickým režimem a je připraven na boj. Po tomto byl protiprávně internován na různých místech po Československu. Propuštěn byl v roce 1963, tedy po čtrnácti letech, a bylo mu povoleno odcestovat do Vatikánu. (Rataj & Houda, 2010: 152-155; Josef kardinál Beran, n.d)

Další důležitou společenskou proměnou byla všudypřítomná propaganda, která se vyskytovala takřka v každé oblasti života. Cenzorováno bylo umění, noviny, rozhlasové vysílání, filmy et cetera.

Další výraznou společenskou změnou byly třídní perzekuce, které se dotkly velké spousty lidí, jenž museli opustit svoji práci. Do společnosti byly oficiálně vneseny termíny, jako aktivní a pasivní třídní nepřítel. Persekuce a čistky se nevyhnuly takřka žádné sféře. Nejznatelnější byly však ve státní správě, armádě, bezpečnosti a ekonomice. Čistka také zasáhla samotnou KSČ, ze které bylo vyloučeno přes 100 000 členů. Čistky nebyly v prostoru KSČ nic nového, například mezi lety 1946–1947 bylo ze strany vyloučeno přibližně 200 000 tisíc členů, aby byla ochráněna před maloburžoazními vlivy. Tyto čistky procházely celou historií KSČ, byť neměly tak velký rozsah, jako v těchto letech. (Rupnik, 2002: 205)

Do společenského života tehdejšího Československa zasáhla i událost smrti Jana Masaryka, který byl v té době jedním ze dvou nestranných ministrů Gottwaldovy vlády. Tato událost se udála 10. března 1948 a do dnešních dní není

---

následky zacházení 25. února umírá. StB se pokusilo inkriminovaný pohyb kříže napodobit skrze různé mechanismy, aby očernili faráře Toufara z podvodu. Do dnešních dní ovšem není jasné, co za tímto pohybem křížku stálo. (Ústav pro studium totalitních režimů, n.d)

plně vysvětlena příčina smrti. (Emmert, 2020: 178; Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, n.d)

2.5.2 Politické procesy

První polovina padesátých let dvacátého století se do Československé historie zapsala jako léta vykonstruovaných politických procesů, které byly zaměřeny proti nekomunistické inteligenci, která mohla ohrozit stabilitu poměrně mladého režimu. Mezi tuto inteligenci můžeme řadit vojáky, kteří bojovali v druhé světové válce v zahraničním odboji, legionáře, kteří bojovali v první světové válce, častokrát právě proti bolševickým silám. Dále sem patřili politici stran, kteří zastávali demokratické zásady a principy fungování státu, pedagogové a například církevní hodnostáři. Politické procesy byly využívány režimem jako nástroj politické moci. (Halamová, 2014: 15-16; Národní archiv, n.d)

Těmito procesy se komunisté snažili prosadit svůj mocenský monopol ve velmi mladém režimu, jelikož komunisté měli za vzor Sovětský svaz a pro transformaci společnosti byly tyto procesy po vzoru sovětů nezbytným krokem. Nadále měly procesy za úkol vytvářet napětí ve společnosti, ve smyslu hledání a jasného ukázání na nepřítele, zároveň působily jako zdroj strachu, jelikož proces mohl být kdykoliv veden proti komukoliv. Jako posledním úkolem politických procesů koncem čtyřicátých let a první poloviny let padesátých bylo ideologické poslání, které mělo dokázat lidem správnost oficiální ideologie a politiky vedené Komunistickou stranou Československou. (Halamová, 2014: 15-16)

Politické procesy započaly již před volbami v květnu 1948, ovšem první byly v plánu dokonce ještě před „Vítězným únorem“. První procesy byly malého charakteru, ovšem ne na dlouho. V dubnu 1948 proběhl soud s generálem J. Bartíkem a spol. Právě Bartík patřil k vedoucím činitelům armády v exilové vládě v Londýně. V dalších čtyřech procesech v květnu 1948 bylo odsouzeno přes padesát důstojníků. Prvním velkým procesem byl proces s Milanem Chocem a jeho okolím. Milan Choc byl donucen k přiznání vraždy, kterou před soudem odvolal, přesto byl odsouzen a popraven ve 24 letech. (Kaplan & Paleček, 2001: 34-58)

Mezi nejvýznamnější procesy patří ten s generálem Heliodorem Píkou, který byl za druhé světové války ve funkci velitele československé vojenské mise v SSSR. Generál Heliodor Píka zasvětil celý život vlasti byl 21. června 1949 popraven. Další významný proces, který byl sledován po celém světě byl proces s doktorkou Miladou Horákovou, která byla za druhé světové války vězněna nacisty, byla poslankyní za Českou národně sociální stranu. Popravena byla 24. června 1950. Další velký proces byl s Rudolfem Slánským, který byl dlouholetým členem strany, náměstkem vlády, poslancem a generálním tajemníkem ÚV KSČ. Byl popraven po vykonstruovaném procesu 3. prosince 1952 na nátlak Stalina a Moskvy, revoluce požírala své děti. (Kaplan & Paleček, 2001: 124-135; Kalous, J, 2020)

Celkový počet obětí procesů z řad vojáků byl přes 1500, z nichž bylo 31 popraveno. Bylo internováno 2376 řeholníků. Celkem bylo vyneseno 232 trestů smrti, z nichž bylo 178 vykonáno, což byl největší počet poprav v evropských zemích sovětského bloku. Jenom v roce 1949 bylo vyneseno 57 trestů a roce 1950 bylo vyneseno 59 trestů smrti. V letech 1948-1954 prošlo nejméně 23 000 osob tábory nucených prací, 60 000 lidí bylo nuceno nastoupit do Pomocných technických praporů¹³. (Kaplan & Paleček, 2001: 42, 66, 98; Kalous, J. 2020)

2.6 Destalinizace – Smrt Stalina a Gottwalda

Proces destalinizace započal po smrti generalissimuse, vůdce Sovětského svazu a 1. tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu J. V. Stalina, který zemřel březnu 1953 na následky mrtvice. Je nutné podotknout, že proces destalinizace nezapočal ihned. Jako přesné datum počátku kompletní destalinizace SSSR je považován 26. únor 1956, kdy se konal XX. sjezd Komunistické strany SSSR, ve kterém Stalinovy činy odsoudil v neveřejném projevu jeho nástupce Nikita Sergejevič Chruščov.

Několik dní po Stalinově pohřbu umírá prezident Československa a generální tajemník ÚV KSČ Klement Gottwald. Ten umírá na následky cesty na Stalinův pohřeb, kdy mu kvůli jeho špatnému stavu nebylo doporučeno létat. Již

---

¹³ Pomocné technické prapory (PTP) – „Útvary Československé armády, které v letech 1950–1954 fungovaly pro internaci a převýchovu tzv. politicky nespolehlivých osob, podléhajících tehdejšímu brannému zákonu.“ (Louč, n.d)

po návratu ze Sovětského svazu pociťoval slabosti a nebylo mu dobře, dne 14. března umírá na výduť srdeční aorty. (Petráš & Svoboda, 2015: 427)

Proces destalinizace započal podle vzoru ze Sovětského svazu, kde byl odsouzen kult Stalina a jeho teror, který byl namířen vůči obyvatelstvu od konce třicátých let. Destalinizace byla naprostým fenoménem, jelikož ji prováděli ti samí lidé, kteří se ji aktivně účastnili a prováděli stalinistické hrůzy. V Československu toto prováděl tehdejší prezident Antonín Zápotocký a premiér Antonín Novotný. Mezi lety 1956 až 1960 započal velký proces veřejné destalinizace společnosti, který byl odstartován rozvinutou kritikou Stalina ze zdola. Stalinistický režim byl vyměněn za autoritářský režim byrokraticko-socialistického typu¹⁴. Komunistický režim nadále zůstal u marxisticko-leninské ideologie, kdy pouze opustil od učení Stalina. Ve výsledku byl celý politický systém tehdejšího Československa zachován, byť došlo k určitým změnám ve státě ve vztahu k obyvatelstvu. Politický režim se přestal vměšovat do soukromé sféry a začal rozlišovat mezi veřejnou a soukromou sférou, s čímž přišlo i přiznání jisté osobní volnosti občanů. Režim dospěl k názoru, že je pro něho mnohem důležitější pasivní loajální občan než každodenní aktivní. Nové poměry v Československu zasáhly prakticky veškeré sféry soukromého života, kdy začalo docházet k postupnému rozvolňování, například v oblasti kultury a vědy mohly existovat autonomní subjekty. Rozvolňovací aktivity ve společnosti vedly k tvůrčí svobodě a rozmachu kultury, která byla dlouhá léta potlačována a zmiňované události daly vzniknout naději na „socialismus s lidskou tvář“. Je nutno podotknout, že tento proces nebyl jednoduchý a přinesl s sebou řadu problematických situací v politickém a společenském životě. (Rataj & Houda, 2010: 158-160; V. Dimitrova-Grajzl, E. Simon. 2010: 214)

V rámci procesu destalinizace docházelo k rehabilitacím politických vězňů, kteří byli během první poloviny padesátých let zatýkáni a zavírání v politicky vykonstruovaných procesech. Sovětský svaz přestal vstupovat do přímých vstupů řízení svazových republik, čímž došlo z části k obnově zahraničních diplomatických styků a vztahů. (Rataj & Houda, 2010: 161)

---

¹⁴ Autoritářský režim byrokraticko-socialistického typu – Nedemokratické zřízení politického systému, které je výhradně řízeno politikou jedné strany skrze byrokratický aparát, jenž zastává a implementuje myšlenky socialismu. (Kubát, 2006: 143)

Dalším problémem, který se po smrti Stalina a Gottwalda objevil bylo přepjetí a přetížení ekonomiky v celém Sovětském svazu. Tento problém se nevyhnul ani Československu a přinesl s sebou hospodářskou a měnovou krizi, která vyvrcholila měnovou reformou, jenž pobouřila značnou část obyvatelstva, jelikož byli okradeni o značné množství financí.¹⁵ Někteří členové KSČ na protest odevzdávali své stranické legitimace a objevily se i první protirežimní demonstrace. (Česká národní banka, n.d; J. Rataj, P. Houda. 2010: 137-141; Tuček, 2003

2.6.1 Přijetí nové ústavy

Další významnou událostí, která změnila podobu Československa bylo přijetí nové ústavy v roce 1960, která nese plný název Ústava Československé socialistické republiky. Tato ústava byla schválena dne 11. června 1960 a již ten samý den vstoupila v platnost, jako oficiální ústava. Československá republika se tímto přejmenovala na Československou socialistickou republiku a přihlásilo se oficiálně k výstavbě komunismu. Marxismus-leninismus se stal závaznou státní ideologií a tento ústavní zákon byl vytvořen podle ústavy sovětské. Tato ústava je také známá pod pojmem Socialistická ústava, jelikož hlásá, že socialismus v naší vlasti zvítězil.¹⁶ Nová ústava upravuje československý státní znak, který byl po úpravě naprosto v rozporu se zásadami heraldiky. Dále do ústavy zakotvuje vedoucí úlohu komunistické strany. Nová ústava kladla velký důraz na hospodářská, sociální a kulturní práva občanů, byť velice vágně formulovala svobody a občanská práva. Tato ústava platila až do rozpadu federalizovaného státu s několika novelami. (Rataj & Houda, 2010: 173-175; Česká televize, 2010; Bydžovský & Soukupová, 1972: 6)

---

¹⁵ Stát takto vydělal na úkor svých obyvatel přes tři a půl miliardy československých korun. (J. Rataj, P. Houda. 2010: 137)

¹⁶ Část úvodního prohlášení Ústavy Československé socialistické republiky – „*My pracující lid Československa prohlašujeme slavnostně: Společenské zřízení, za které bojovaly celé generace našich dělníků i ostatních pracujících a které měly od vítězství Velké říjnové socialistické revoluce před očima jako vzor, stal se pod vedením Komunistické strany Československa skutečností i u nás. Socialismus v naší vlasti zvítězil!*“ (Bydžovský & Soukupová, 1972: 6)

2.7 Pražské Jaro 1968

Kapitola, která uzavře první část této bakalářské práce, jež se zabírala historickým kontextem ve zkoumaném období 1948-1968, bude zakončena událostmi pražského jara a událostmi, které mu předcházely.

Pod pojmem pražské jaro rozumíme období od 5. ledna roku 1968, kdy se do čelních pozic KSČ dostali zastánci ekonomických a společenských reforem v čele s Alexandrem Dubčekem, který zaujímal post generálního tajemníka ÚV KSČ. Období pražského jara je ukončeno vpádem vojsk Varšavské smlouvy, který se odehrál ve dnech 20. a 21. srpna 1968. (My jsme to nevzdali, n.d)

2.7.1 Události předcházející pražskému jaru

Ještě předtím, než bude rozebráno pražské jaro jako takové, je potřeba si v rychlosti přiblížit události, které byly předcházející. Československá společnost se nacházela ve stádiu, kdy byla částečně zklamána z aktuální situace. Tyto problémy si uvědomovaly i špičky KSČ. Mezi obrovské problémy patřily problémy ekonomické a s tím spojený pomalý růst životní úrovně, který tehdejší vládu zaměstnával od počátku mnohem více než vlády v letech předchozích. Režim pod taktovkou KSČ tedy musel změnit svůj postoj ke zvýšení životní úrovně v souladu s potřebami tehdejší průmyslově založené společnosti, jelikož tehdejší Československo a obecně celý Sovětský svaz tlačil do popředí výrobu v těžkém průmyslu, a snažily se přiblížit na úroveň průmyslově vyspělých států. Problematická byla také otázka mezd, jelikož ty se oproti prvním rokům výrazně zpomalily a v některých oblastech se dokonce zastavily. (Kaplan, 2002: 62-67)

Události, které předcházely pražskému jaru, jsou velice obsáhlým a komplexním tématem, na které by šlo napsat několik různých prací, proto od tohoto tématu bude upuštěno. Ještě předtím ovšem v rychlosti zmíním další problémy, mezi které patřily sociální problémy ohledně nedostatku bytů, problematika rychle přibývajících lidí pobírající důchod, problematika občanské vybavenosti, rozklad společenské kultury. Celkově společnost měla mnohem větší nároky a kladla větší důraz na kvalitní složky životní úrovně. Další věcí, která ovlivnila samotné pražské jaro byla, situace uvnitř KSČ, jejíž elity postupně

stárly, což znamenalo jakousi fragmentaci členstva. Do popředí se dostávali noví a mladší představitelé, jejichž politické přesvědčení umožnilo něco takového, jako pražské jaro. Československá společnost prošla od začátku destalinizace do roku 1967 významnými změnami, které byly důsledkem přirozeného vývoje společnosti jak ideologických, tak politických vlivů, které pocházely z vnějšího prostředí. (Kaplan, 2002: 74-96)

2.7.2 Události pražského jara

Jak již bylo napsáno v úvodu této části, pražské jaro a jeho snahy odstartoval XX. sjezd KSSS v roce 1956, ve kterém Chruščov přednesl svůj kritický projev k osobě Stalina. Opravdovým startem byl však 5. leden 1968, kdy se do čela strany dostává Alexandr Dubček. V březnu téhož roku abdikuje prezident Antonín Zápotocký a na jeho místo je zvolen generál Ludvík Svoboda, jenž v dubnu jmenoval novou vládu v popředí s Oldřichem Černíkem. V dubnu, tedy přesněji řečeno 10. dubna, byl přijat zásadní proreformní Akční program KSČ, jenž byl připravován a takřka vyhotoven ke konci února. Tento program ruší do velké míry cenzuru v médiích, otevírá a povoluje celou řadu společenských a politických uskupení, které byly v předchozích letech zakázány. Akční program měl znovu obnovit Národní frontu, aby skrze ni mohly fungovat i ostatní strany, ovšem pod kontrolou KSČ. Je dobré podotknout, že Akční program nebyl nerealistický projekt, vzhledem k situaci, ve které se sovětský blok právě nacházel. Změny během pražského jara probíhaly i uvnitř Komunistické strany Československé, která měla projít mnohem větším vnitřním procesem demokratizace. Tento proces celkové transformace Československa a společenských poměrů vyvolal znepokojení nejen v řadách domácích konzervativních komunistů, ale především vyvolal velké znepokojení v sovětské Moskvě, kde v té době stál v čele strany a státu Leonid Iljič Brežněv. Již na začátku srpna se začínalo zdát, že úspěch Socialismu s lidskou tváří (jak byl tento smělý projekt nazván) má malou šanci na úspěch. (Londák & Sikora, 2009: 62-81; My jsme to nevzdali, n.d)

Tlak ze strany představitelů SSSR a domácích konzervativních komunistů byl čím dál větší a do hry vstoupily dvě možnosti, jak bude tato situace postupovat. První možností byl konflikt se stranou a vlastními občany. A druhý

byl konflikt s Moskvou a jejími představiteli. Dny 20. a 21. srpna 1968 představily vyústění celé této situace, když do Československa vstoupila vojska Varšavské smlouvy¹⁷ na základě takzvaného „zvacího dopisu“¹⁸ a celá představa o socialismu s lidskou tváří se v okamžiku rozplynula. Tímto v Československé socialistické republice skončila kapitola pražského jara a nastala nová etapa normalizace. (Londák & Sikora, 2009: 79-80)

S okupací vojsky Varšavské smlouvy tehdy nesouhlasila velká část členů KSČ a veřejně požadovali, aby byla vojska stažena. Například městský výbor KSČ v Praze dával jasně najevo nesouhlas, když vydával prohlášení proti okupaci, ve které žádal okamžité stažení vojsk, jež byly na našem území proti vůli vlády, Národního shromáždění a vedení KSČ. Takovýchto podobných prohlášení bylo vydáno v prvních dnech okupace několik z různých míst republiky. (Macek & kolektiv, 1990: 46)

3. Život dětí a mládeže v letech 1948-1968

Bakalářská práce se v tuto chvíli překlenula do další tematické části, která se bude týkat života dětí a mládeže v časovém období 1948-1968. Bude zde komplexně rozebrána situace, ve které se tehdejší nejmladší nacházeli. Již v této kapitole se zaměříme na to, jaký vliv měly instituce právě na tuto součást obyvatelstva tehdejšího Československa.

Proměna role dětí a mládeže ve společnosti před rokem 1948 a poté byla v tomto ohledu velmi dynamickým obdobím. Československá mládež zaujímal za éry socialismu pod vedením KSČ velice speciální postavení, které během předchozích let nikdy nezaujímal. Dozor státu nad dětmi a mládeží byl v jejich životech takřka všudypřítomný skrze instituce, které zde byly právě pro ty nejmladší. Je určitě velice zásadní zmínit, že dozor státu nad dětmi byl již mnohem dříve, například za první republiky. Ovšem mládež nebyla ovlivňována

---

¹⁷ Varšavská smlouva – Oficiálním názvem této organizace je Smlouva o přátelství, spolupráce a vzájemné pomoci. Jednalo se o vojenský pakt osmi zemí tehdejšího východního bloku.

¹⁸ Zvací dopis – Akce představitelů konzervativního křídla KSČ, kteří sepsali dopis, jež byl adresován představitelům SSSR a KSSSR. V tomto dopise bylo psáno o poskytnutí pomoci před hrozícím nebezpečím kontrarevoluce. Odesláním tohoto dopisu bylo vlastizradou i podle tehdejších platných zákonů, nikdo ze signatářů nebyl nikdy odsouzen. (Růžička, n.d)

v takové míře, jak se tomu stalo v následujících letech, které se nesly ve znamení dvou ideologií. V první řadě to byla nacistická ideologie a v řadě druhé ideologie komunistická, ve které se Československo nacházelo přes čtyřicet let, a tedy zde bylo spousta prostoru pro ovlivňování a pro práci s budoucími generacemi. (Knapík & Franc, 2018: 30-31)

3.1 Proměna role dětí a mládeže ve společnosti před rokem 1948 a poté

Pohled na děti a mládež se mění v průběhu každé doby, zásadní změnu v pohledu sebou vždy přinese válečný konflikt, v tomto případě druhá světová válka. Druhá světová válka přímo souvisela se zapojením nejmladší generace do válečného úsilí. Jako válečné úsilí můžeme brát to, že děti začnou pracovat v zázemí, kde se podílejí na výrobě, nebo se přímo zapojují do válečných aktivit. Pro dospívající v rodině se často mění postavení, kdy přebírají roli otců, pokud byl otec odveden na frontu a už se nikdy nevrátil. (Knapík & Franc, 2018: 31)

Postavení a role dětí se v poválečném Československu poměrně rychle měnilo, byť Československo nebylo druhou světovou válkou natolik zasaženo, jako například Německo, Sovětský svaz nebo Polsko. V těchto zemích nastaly obrovské společenské problémy, především poté v Německu, kde musela celá jedna generace odejít na frontu a její pozůstatky společně s těmi mladšími generacemi velmi silně prožívaly události z války. V Československu nikdy nedošlo k odchodu generací na frontu a ani nebylo nikterak výrazně poničeno válečnými událostmi, byť pro společnost byla válka hrůznou událostí, která ji ovlivnila na několik desítek let do budoucna. Například mnichovské trauma z roku 1938, ponižilo celou jednu generaci. Válka přinesla dospívajícím generacím v českých zemích urychlené dospívání, když byli již před maturitou nuceni opustit školu a zapojit se do válečné výroby. (Knapík & Franc, 2018: 31-33)

Ihned po válce v období třetí republiky (1945-1948) se zásadně mění pohled na postavení mladé generace v české a slovenské společnosti. Obecně velice speciální místo zaujímali ti nejmladší, tedy děti předškolního a mladšího školního věku, u nichž byla vyzdvihována do popředí především jejich samotná

existence, která znamenala naději pro budoucnost společnosti. Role dospívající mládeže se také značně proměnila. Ještě před prvními volbami v poválečné republice došlo ke snížení věku volit a být zvolen, jak již bylo uvedeno v poznámkách pod čarou v kapitole Poslední svobodné volby 1946. Mladí byli mnohem více zapojováni do politického dění skrze Svaz české mládeže a Zvaz slovenskej mládeže, kde za český svaz byli v Prozatímním národním shromáždění tři poslanci a za slovenský svaz dva poslanci. Mladá generace byla stejně tak jako společnost rozdělena v politických názorech. Na gymnáziích a na vysokých školách se objevovaly snahy mladých, odmítajících komunismus. (Knapík & Franc, 2018: 34; Soukup, 1946: 9; J. Knapík a kol. 2014: 99)

Režim po roce 1948 rád využíval poválečné období ve své propagandě ve vztahu k mladým lidem, kteří se velkou měrou podíleli na poválečné obnově tehdejší země, když dobrovolně ve svých volných chvílích chodili na různé brigády a výpomoci. Propaganda to poté využívala v duchu toho, že mladá generace směřovala k socialismu a socialistické společnosti. Do veřejného prostoru se tak skrze knížky a filmy dostávaly příběhy o mladých, kteří předstírali vyšší věk, aby se mohli zapojit do obnovy a budování. (Knapík & Franc, 2018: 35)

Jednou z nejvýznamnějších proměn ve smyslu změny role dětí a mládeže ve vztahu ke společnosti bylo kladení obrovského významu na vztah dětí a dospívajících ve vztahu k aktuální dospělé společnosti. Režim kladl obrovský důraz na propojení těchto generací skrze prvky socialistické výchovy. V našem českém prostředí bylo dítě vnímáno jako národní statek, budoucnost. To se s vlivem socialistické výchovy ještě zesílilo. Dítě bylo symbolem nové éry sociálně jednotlivé a pospolitě společnosti, ti nejmladší tak měli být zárukou nezvratnosti společenských změn, které se v roce 1948 udály. V této době také vznikl velmi silný a výrazný kult dětství a mládí v tehdejší propagandě po vzoru Sovětského svazu. Především malé děti byly v tomto směru velmi využívány, jelikož to byla generace, která si nepamatuje první republiku, je nepolíbena jinou politickou ideologií, zkrátka jsou jako tabula rasa, do které bude nový režim moci psát to, co si bude sám přát. V tomto režim do určité míry zapomínal na vliv rodiny a starších generací, které měly zkušenosti a vzpomínky ze starých státních

zřízení. V těchto rodinných kruzích docházelo k předávání informací, a především k výchově. Toto je jeden z důvodů, proč se režimu nikdy nepodařilo vytvořit plně loajální společnost, jelikož společnost měla v živé paměti vzpomínky na demokratické zřízení a její hodnoty. Význam dětí byl také využíván v mírové propagandě, především na plakátech, kde se objevovaly jasné prvky militarismu, které měly často agresivní a militaristický podtón. Starší a dospívající mládež byla využita v budovatelském obraze. (Knapík & Franc, 2018: 37-38)

3.2 Proměna role dětí a mládeže v šedesátých letech

Tak jak se vyvíjela společnost, tak ruku v ruce s tím se vyvíjela i proměna role dětí a mládeže ve společnosti. Režim potřeboval upravovat obraz těchto mladých generací podle aktuálních problémů, které se vyskytly. V šedesátých letech se přeměňuje obraz malého dítěte ve veřejném prostoru na jakéhosi nevinného spasitele světa dospělých, který je pokřivený a zkažený. Ovšem v umělecké sféře se objevují i opačné jevy, kdy jsou děti kladeny do negativních rolí. (Knapík & Franc, 2018: 46-47)

Autor práce se domnívá, že tehdejší režim pod vedením KSČ nechtěl ovlivňovat pouze děti a mladé lidi, ale ty starší, kterými byly jejich rodiče, potažmo prarodiče. Děti byly takto nechtěně propůjčeny do propagandistických služeb, které měly za cíl ovlivnit starší generace. Stát se takto pokoušel získat v rodičích a obecně v dospělých pocit bezpečí, pocit jistoty, a především pocit toho, že to, co dělají a zastávají je správné nejen ve prospěch jich samých, ale především ve prospěch jejich dětí. Je dobré podotknout, že přes veškeré snahy KSČ a jejich představitelů se nikdy nepodařilo plně vnést budovatelské myšlenky do celé společnosti.

3.3 Komunistická strana Československa a její vztah k mladé generaci

Tato část práce bude započata doslovnou citací z úvodu knihy Komunistická strana Československa a mládeže, jelikož dle autora úvod této knihy naprosto vystihuje vztah KSČ k mladé generaci. „*Komunistická strana Československa a naše socialistická společnost věnují soustavnou pozornost*

mladé generaci. Chápou otázku každodenní péče o harmonický rozvoj mládeže, její výchovu v duchu vědeckého světového názoru, proletářského internacionalismu a socialistického vlastenectví jako významnou část své celkové péče o budoucnost komunistické strany a celé socialistické společnosti.“ (Mladá fronta (kolektiv), 1972: 5) Zde můžeme pozorovat naprosto krásně popsany vztah mezi KSČ, dětmi a mládeží. Dle autora práce byl tento vztah z KSČ přenositelný na všechny ostatní instituce, jelikož ty byly v dikci právě komunistické strany, tudíž veškeré instituce v republice byly de facto institucemi různými a zároveň institucí jednou.

Komunistická strana Československa měla ambice využít mladou generaci hned v poválečné době, kdy se právě o mladé generaci mezi komunisty hovořilo. Komunisté a jejich představitelé veřejně proklamovali jejich zájem o mladou generaci, která byla postižena druhou světovou válkou. Mládež měla být v tomto ohledu zbavena okovů minulé doby a očištěna od fašismu a nacismu, aby z ní vyrostla fyzicky, mravně a duševně silná generace, která vystaví stát v duchu nových potřeb a nové doby. Komunisté již od roku 1945 dávali poměrně jasně najevo to, jaké záměry mají s budoucími generacemi, byť jejich snažení bylo zastřeno pláštěm demokracie. Například v roce 1947 se v Československu konal Světový festival mládeže, který organizovala Světová federace demokratické mládeže. Komunistická strana tohoto využila, aby ukázala světu, že Československo je zemí svobodnou a usilující o mírumilovnou spolupráci mezi národy. To vše byla pouze zástěrka KSČ, která to takto prezentovala. Ve výsledku šlo především o upevnění vztahů mezi československou a sovětskou mládeží. Komunistická strana především velmi vyzdvihovala mladé komunisty, například jejich vzorné aktivity během plnění dvouletky a vzorové chování v budování státu. (Mladá fronta (kolektiv), 1972: 17-43)

KSČ kladla obrovský důraz na mládež v době únorového převratu. Antonín Zápotocký během projevu na konferenci mládeže Revolučního odborového hnutí a Svazu Československé mládeže ze dne 8. února 1948 řekl, že očista národa od všech vlivů kapitalistů a fašistů nešla tak daleko, aby bylo možné konstatovat, že byli odstraněni z veřejných funkcí. Úkolem KSČ a komunistické mládeže tedy bylo odstranění všech nedostatků a pozůstatků, které nám jako

dědictví zanechala kapitalistická společnost a okupantský režim za druhé světové války. Po únorovém převratu KSČ dávala jasně najevo, že únorové události jsou pro dnešní a budoucí mladé generace historickým okamžikem, kdy se podařilo upevnit lidově demokratický řád a bezpečnost republiky před škůdci. Po únorových událostech mohla být mládež konečně plně vychovávána čistě stranou. Komunisté sami dávali jasně najevo, že teď před nimi stojí nový úkol ve výchově mládeže, kdy mládež musí být vychovávána lásce k vlasti a lidově demokratickému řádu. Což tedy v překladu znamenalo to, že mládež má být vychovávána k poctivé budovatelské práci a k jednotě, aby jí byla vtisknuta socialistická budovatelská ideologie a budovatelská praxe. (Mladá fronta (kolektiv), 1972: 44-57)

Komunistická strana Československa vnímala důležitost mladé generace jako jednu z prioritních otázek. Pro poměrně mladý režim, a i v pozdějších časech komunistů u moci bylo naprosto klíčové mít vliv na mladou generaci, která byla lehce manipulovatelná a ovlivnitelná. Skrze vliv na mladé generace se režim pokoušel pojitit svůj vliv i v budoucích dobách. Pro každý politický režim takového druhu je naprosto klíčové mít vliv na budoucí generace. Jak je již psáno výše, tak tím daný režim neovládal pouze mladou generaci, ale i generace starší, především jejich rodiče. (Mladá fronta (kolektiv), 1972: 69)

Podle komunistické strany je vztah strany a mládeže jasně spjatý s historickým posláním dělnické třídy a aktuálního charakteru současné doby. To vše je spjato s perspektivou vědeckostí marxisticko-leninské politiky. Podle KSČ bylo konečným cílem plné osvobození člověka vybudováním beztřídní komunistické společnosti, což je v naprostém zájmu mladé generace, která se k tomuto dílu má přidat a navázat na snažení předchozích generací. Pro děti a mládež bylo obrovským vysvobozením, když v Československu zvítězil socialismus v čele s komunistickou stranou, jelikož staré pořádky znamenaly vykořisťování, nespravedlnost a útlak, pod kterým mladá generace nejvíce trpěla a nevzkvétala. Cíle mladé generace a strany byly dle KSČ již v roce 1945 totožné, což se projevilo v boji proti fašismu. (Hrabica & Nesázel, 1983: 11-22)

KSČ se pokoušela skrze různé formy propagandy utvářet názory mladých, jelikož jejich rozlišovací schopnosti jsou na naprosto jiné úrovni než u dospělých

jedinců, což tehdejší režim moc dobře věděl, proto se pokusil utvořit celý svět dětí a mladých lidí ve jménu socialismu. Tento jev bude rozebrán v dalších kapitolách, na kterých bude ukázáno, jakým způsobem a skrze jaké instituce ovládala strana život dětí a mládeže v tehdejší Československu.

3.3.1 Vztah státních špiček k mladé generaci

Aby dal komunistický režim jasný vzkaz, že je jeho zájem o mladou generaci opravdový a upřímný, tak se musely těchto aktivit účastnit tehdejší politické špičky, které stály v čele státu a KSČ. Byla to specifická práce s dětmi, kdy docházelo k setkávání dětí právě s těmito elitami, mezi které patřili prezidenti, předsedové vlád, ministři, vysoce postavení členové odborů a strany. Tato setkávání měla demonstrovat blízkost elity (a strany celkově) k dětem a jejich zájem o mladou generaci, což jim mělo přinést body u většinové společnosti. Aktivita v tomto ohledu vznikala již na počátku nově vznikajícího režimu. K. Gottwald se snažil vybudovat obraz zájímavějšího se prezidenta, proto se často obklopoval pionýry a hovořil k nim, byť neexistoval jasný sovětský vzor, který by udával směr v tom, jak pracovat s dětmi a následně tuto práci prezentovat ve smyslu nejvyšší politické sféry směrem k obyvatelstvu. To však ve výsledku znamenalo, že tehdejší špičky se primárně obklopovaly pionýry a omezovaly se na různé oficiální příležitosti nebo na speciální audience. Dle fotografií z tehdejší doby se může zdát, že Klement Gottwald byl ve styku s mladou generací velmi často. Tento fakt byl pouze součástí kultu jeho osobnosti, kdy se nechával portrétovat s dětmi. Vztah Gottwalda jakožto prezidenta vůči dětem byl tedy spíše pouze kalkul. To se do určité míry mění s příchodem Antonína Zápotockého, který byl velice společenským politikem. Zápotocký s dětmi skutečně přímo komunikoval a setkával se s nimi. Ještě větší posun přináší nástup dalšího prezidenta, kterým byl Antonín Novotný, kdy brzy po své inauguraci uskutečnil na Pražském hradě novoroční slavnost pro pionýry, přičemž byli této akce přítomni ministr školství a tajemník ÚV KSČ. Dále v Lánech uskutečnil dvoudenní setkání pionýrů za účasti dalších špiček, čímž se přístup diametrálně lišil od předchozích představitelů a přibližuje nejvýše postavené představitele státu. Takovéto aktivity neměly v našem prostředí žádnou velkou tradici, proto měly ve společnosti poměrně velký úspěch mezi obyvateli a poutaly pozornost,

tedy primárně mezi rodiči. Za éry Gottwalda a Zápotockého byly tyto aktivity s mládeží spíše nahodilého rázu. S příchodem Novotného do úřadu získaly pevnou pozici v kalendářích vysoce postavených politiků, kdy se během roku konalo několik různých akcí, primárně v době, která byla politicky nejvíce klidná a zároveň nejvíce problematická ve volnočasových aktivitách mládeže. Antonín Novotný a lidé, kteří s ním v této době utvářeli politickou situaci, zavedli nové standardy v práci s dětmi, které byly ku prospěchu KSČ a udržela se v Československu s malou přestávkou mezi lety 1968-1970. (Knapík & Franc, 2018: 80-90)

3.4 Rodina pod dohledem strany a státu

Jak je notoricky známé, tak rodina je základní jednotkou státu a společnosti, ať už po ekonomické, tak sociální stránce. Tato definice je dnes stejně platná, jako v letech předchozích, což tehdejší politici, kteří drželi v rukou státní moc, dobře věděli, jelikož především v rodině dochází k výchově budoucích generací. Proto měla KSČ obrovský zájem na ovlivňování funkčnosti rodin. V této kapitole tak budou popsány některé klíčové zákony a vládní nařízení, které formovaly vztah rodiny (rodičů), dětí a úlohy KSČ.

Po událostech druhé světové války byla instituce rodiny brána mnohem důležitěji a nebylo na ni nikterak útočeno, byla spíše vyzdvihována a zdůrazňována její funkce výchovná ve spolupráci se společností. Z počátku se však nedalo, ba ani nemohlo o správné socialistické rodině hovořit, protože tomu ještě nebylo tak dávno, co v Československu panovaly kapitalistické poměry. To samozřejmě znamenalo, že rodiče si vědomky či nevědomky nesly zátěž minulého režimu, který byl v procesu budování socialismu nepřipustný. To ve zkratce znamenalo, že nejprve musí být převychováni rodiče, aby mohli vést děti a mládež v duchu socialistického budování společnosti. Po událostech v únoru 1948 a s plným nástupem komunistů k moci se státní pohled na rodinu mění. Rodina již není soukromým a intimním prostředím pro její členy, ale je záležitostí celospolečenskou, tedy i výchova nové generace. Po vzoru Sovětského svazu se tedy začíná měnit veřejný vzhled rodiny, kdy se rodina stává rodinou socialistickou, ve které nevychovávat pouze rodiče. (Knapík & Franc, 2018: 100-104)

V této chvíli se v rodině začínají objevovat třetí linie mezi výchovou podle vzoru režimu, který klade důraz na hodnoty marxismu a leninismu. Vznikl zde tedy problém dvojí výchovy, kdy rodiče naproti tomu mohli vyznávat naprosto jiné hodnoty, které nedávali najevo ve veřejném prostoru, ale pouze v rodinném kruhu, což mohl být problém, pokud by ti nejmladší nevědomky prezentovali názory svých rodičů třeba ve školní třídě či v nějaké volnočasové organizaci. Tyto postoje byly často v nějakém směru protirežimní a velkým problémem, který komunistické straně dělal opravdové vrásky na pomyslné tváři. Daným problémem byl vliv křesťanství tedy přesněji katolické církve, jelikož v popisované době byla značná část populace věřící. Problémem potom byli především rodiče, kteří byli veřejně ve výborech, ve straně a účastnili se společenských akcí, které byly pořádány na podporu a oslavu režimu, přesto ale nesouzněli a nesouhlasili s politickou situací v Československu. Zkrátka využívali režim ve svůj prospěch a na oko byli správnými budovateli socialismu. Na druhou stranu je důležité neopomínat rodiče, kteří plně a upřímně věřili v nový režim a jeho hodnoty, tudíž je ochotně dále předávali na své vlastní děti. Obrovskou roli v tomto hrálo školství a učitelé, to však bude více rozebráno v kapitole týkající se školství. (Knapík & Franc, 2018: 104-111)

3.4.1 Nařízení vlády č. 129/1949 Sb. - Vládní nařízení o zřizování, organizaci a činnosti sdružení rodičů a přátel školy

Toto vládní nařízení ze dne 3. června 1949 nabilo účinnosti ještě v tentýž den¹⁹. Jeho účinnost byla zrušena přijetím Zákona o soustavě výchovy a vzdělávání v roce 1960, který bude rozebrán v části týkající se škol a školství. Byť se v tomto zákoně jedná o propojení rodiny a školství, tak jej autor vzhledem k blízkosti tématu rodiny zařadil do této části, nikoliv té věnující se školství. (Československo Ministerstvo školství a kultury, 1949: 296; Knapík & Franc, 2018: 106)

---

¹⁹ Nařízení vlády č. 129/1949 Sb. – Podpis a vyhlášení provedli: ministr školství, věd a umění, financí, vnitra, sociální péče a zdravotnictví. (Zákony pro lidi, n.d)

Již v úvodu tohoto nařízení (první paragraf), které se věnuje činnosti sdružení rodičů a přátel školy, je napsáno, že tato sdružení mají za úkol zajišťovat spolupráci školy s rodinou. Rodina má být v tomto ohledu nápomocná škole v jejím výchovném poslání tak, aby byla výchova školy a rodiny ve shodě a vychovávala je v uvědomělé občany lidově demokratického státu, kteří se chtějí účastnit jeho výstavby. Toto nařízení krásně dotváří kapitolu předchozí, kdy lze pozorovat, jaký vliv již od počátku režim budoval na instituci rodiny. (Národní shromáždění republiky Československé, 1949: 445)

V druhém odstavci prvního paragrafu jsou popsány úkoly a činnosti, které sdružení rodičů a přátel školy má vykonávat. Mezi nejdůležitější úkoly patří ten první, ve kterém je zmíněno, že sdružení „*jedná o otázkách výchovy a vzdělání a o základních požadavcích socialistické výchovy dětí ve škole a rodině.*“ (Národní shromáždění republiky Československé, 1949: 445) Nadále má sdružení spolupracovat se sborem pedagogů a s organizací mládeže ve výchovném a vzdělávacím procesu školy. Dále jsou zde popsány technické stránky vládního nařízení, jako například organizace sdružení a jeho zřizování. (Národní shromáždění republiky Československé, 1949: 445)

3.4.2 Zákon č. 94/1963 Sb. – Zákon o rodině

Tento zákon byl přijat Národním shromážděním Československé socialistické republiky dne 13. prosince 1963, nabil účinnosti k 1. dubnu 1964 a zrušen byl 1. ledna 2014²⁰. Do té doby byl několikrát výrazně novelizován, aby odpovídal změně politického režimu a aby odpovídal celkovým změnám ve společnosti.

Zákon o rodině je pravděpodobně tím nejlepším zákonem, na kterém lze nejlépe ilustrovat to, jakým způsobem se režim snažil ovlivnit fungování rodiny skrze oficiálně státem schválený a vydaný dokument. Tento zákon byl opravdu komplexním zákonem, který se dotýkal mnoha podstatných věcí ve svých částech, jež by měly mít místo v tehdejších moderním a vyspělém světě. Nejprve je zákon rozdělen do sedmi částí, načež následují čtyři části. Část první je zaměřena na

---

²⁰Zákon č. 94/1963 Sb. – Zákon o rodině – Zrušen 1. ledna 2014 Občanským zákoníkem 89/2012 Sb. (Zákony pro lidi, n.d)

manželství, druhá část je pro tuto práci nejpodstatnější a zaobírá se vztahy mezi rodiči a dětmi, třetí část byla zaměřena na výživné a čtvrtá část byla věnována závěrečným ustanovením. Každá z těchto částí byla rozdělena do hlav. Zákon o rodině byl přijat v souvislosti s přijetím nové ústavy, která udávala jasně najevo socialistické zřízení Československa. V tomto ohledu byly přijímány zákony, které navazovaly právě na ústavu, rozšiřovaly a ukotvovaly ji.²¹ (Československo Federální statistický úřad, 1963: 339-350)

Jak bylo řečeno v odstavci výše, tak pro tuto práci je nejdůležitější druhá část tohoto zákona, která se týká vztahů mezi rodiči a dětmi, proto zde nebudou popsány zbylé části.²² Rodina byla oficiálně ustanovena jako základní článkem společnosti. Článek IV. říká: „*Rodiče jsou odpovědni společnosti za všestranný duševní a tělesný rozvoj svých dětí a zvláště za jejich řádnou výchovu tak, aby jednota zájmů rodiny a společnosti byla upevňována*“ (Československo Federální statistický úřad, 1963: 339) Tento článek dává jasně najevo to, jakým způsobem si tehdejší režim představoval fungování rodiny vůči státu a společnosti, což rozvádí dále Článek V.: „*Společnost dbá o výchovu dětí a uspokojování jejich hmotných a kulturních potřeb, pečuje o ně a chrání je prostřednictvím státních orgánů, společenských organizací, školy, kulturních, osvětových a zdravotnických zařízení*“ (Československo Federální statistický úřad, 1963: 339) Článek VII. hovoří o tom, že tyto základní články je potřeba používat pro jeho následné používání. Podstatná část zákona pro tuto bakalářskou práci však spočívá ve druhé části, která se týká vztahu mezi rodiči a dětmi, především hlava první, která je o výchově dětí. Paragraf číslo třicet hovoří o nerozlučné jednotě ve výchově mezi rodiči, státem a společenskými organizacemi (ČSM a pionýr). V následujícím paragrafu je kladen důraz na výchovu v duchu zásad socialistické morálky. Na těchto prvcích lze velmi jasně pozorovat tehdejší vliv strany, který se snažila prosazovat skrze takovéto zákony, ovšem tento zákon přisoudil rozhodující úlohu ve výchově oběma rodičům. Zákon jim tak dal výsostní postavení v této věci. Rodiče však byli oficiálně svázáni tímto zákonem, který měli ve výchově uplatňovat, což je dále definováno v paragrafu čtyřicet dva. Pokud dítě projevuje

---

²¹ Zákonu č. 94/1963 Sb. předcházela zákon č. 265/1949 Sb. – Zákon o právu rodinném. Zákon byl v mnoha směrech velice podobný tomu novému, ale chyběl v něm prvek socialistické výchovy, proto došlo k jeho nahrazení formou rozšíření o nové části. (Zákony pro lidi n.d)

²² Zákon č. 94/1963 Sb. – Zákon o rodině – Část druhá, §31- §84. (Zákony pro lidi n.d)

závadné chování, mohou občané a společenské organizace upozornit národní výbor, soud nebo jiný státní orgán, který se zaobírá mládeží, tak aby učinil vhodná výchovná opatření. V tomto ohledu může pouze soud omezit rodičovská práva. (Československo Federální statistický úřad, 1963: 339-350)

Za zmínku stojí, jak to bylo po přijetí zákona doopravdy, jelikož vize teoretiků se výrazně odlišovaly od reality ve společnosti. Rodiče museli neustále počítat s tím, že tehdejší režim má prostředky k tomu tento zákon vymáhat. (Knapík & Franc, 2018: 114)

3.5 Volný čas dětí a mládeže v tehdejší Československu

Volný čas dětí a mládeže byl pro stranu a režim dalším klíčovým časovým úsekem dne, kdy mohla být mladá generace ovlivňována skrze instituce KSČ. Důležité je se zaměřit na to, jak představitelé režimu sami o sobě vnímali trávení volného času. Podle politiky KSČ mělo být trávení času kulturně a společensky prospěšné všem, ne pouze jednomu jedinci. (Franc & Knapík, 2013: 132)

Jak bylo popsáno výše, tak zájem komunistů o mladá byla mimořádný, jelikož právě tato skupina byla nejvíce náchylná k podlehnutí skrze manipulace a neměla žádnou osobní vzpomínku na staré pořádky. V tomto duchu KSČ pracovala s nejmladšími generacemi i během jejich volného času. Indoktrinace komunistických pořádků tak neprobíhala pouze ve škole, ale i v mimoškolních organizacích, které do určité míry se školou spolupracovaly. Volný čas se ovšem netýkal pouze organizované formy trávení času ve společnosti, ale jednalo se i o aktivity, kterými bylo například čtení, poslouchání rozhlasových her a sledování tehdejších programů v televizi.

Zásadním úkolem režimu však bylo ovládnout dětský volný čas skrze organizace volného času. Bylo podstatné oddělit trávení volného času dospělých a mladých generací, čímž by se zamezilo možnému přenosu „škodlivých“ názorů na mladou generaci a mělo dojít k posílení vlivu komunistů. Mladá generace měla být v každém ohledu připravována na budovatelskou budoucnost a budovatelské

poslání, proto KSČ již v počátku upřednostňovala dělnickou mládež, kterou stavěla jako vzor a elitu budoucí mladé generace. (Franc & Knapík, 2013: 40)

Politizace dětí a jejich světa nezapočala až únorovými událostmi, ale začala hned v období po druhé světové válce (1945-1948), což se týkalo i volnočasových aktivit mládeže, především jejich podílení se na poválečné obnově republiky. V pozdějších letech se tyto budovatelské aktivity odehrávaly především v době letních prázdnin, kdy pracovat chodily děti jak staršího, tak mladšího věku. Podstatnou politizaci prováděly samozřejmě školy a v druhé řadě mimoškolní organizace, jako Československý svaz mládeže a Pionýr, se kterými školy spolupracovaly. Tyto organizace a jejich práce s dětmi a mládeží bude popsána v samostatné kapitole. V počátku budování režimu do první poloviny padesátých let došlo k pomyslnému uvolnění tlaku a politizace světa mladých. Cílem mimoškolních aktivit bylo zaujmout veškeré volné chvíle, které se v dětských rozvrzích objevovaly, proto režim skrze mimoškolní a volnočasové aktivity vytvářel program například na nedělní dopoledne, aby děti odlákal od církevních zvyků a nedělních škol. Dále pro to využíval svátky a významné dny, které transformoval podle svých potřeb, o tom však více v další kapitole, která tomuto bude přímo věnována. Prázdniny byly také velkým časovým úsekem, kdy děti měly spoustu volného času, proto bylo největší množství těchto aktivit zaměřeno právě na tyto dny. O tom však také více v jedné z dalších kapitol, jež se týkají organizací, jelikož tyto dvě věci jsou naprosto klíčově propojeny. (Franc & Knapík 2013: 40-45; Knapík, 2014: 99)

3.5.1 Volný čas ve znamení mediální tvorby

Velice důležitou roli v trávení volného času během padesátých let začala mít média²³, která se podílela na výchově nové generace. De facto veškerá činnost médií, především hlavně jejich programy podléhaly kontrole strany a bez jejího štemplu se do veřejného prostoru nic nepouštělo. Veškeré vysílání pro děti muselo být nezávadné a v tom správném duchu. Vysílání rozhlasu pro školy bylo v roce 1949 povinné pro školy I. a II. stupně, jehož vysílací program byl sestavován přímo v souladu se školami a vysílal zvukové výklady učebnice. Obsahovou

---

²³ Především tedy tisk a rozhlas, kdy v roce 1958 dosáhl rozhlas svého vrcholu s počtem povolení, který čítal 2 447 045. (Franc & Knapík, 2013: 186) k

stránku do jisté míry poznamenaly nároky režimu, formální kvalita však zůstala na poměrně vysoké úrovni. Na vytváření obsahu do těchto rozhlasových aktivit, které byly určené pro děti, se podílely samotné děti a mládežnické organizace, jako byl Svaz mládeže a Pionýr, který v roce 1952 dostal v nedělním dopoledni vlastní pořad zvaný Pionýrská jitřenka. Počátek padesátých let se také nesl ve znamení poměrně rychle rozvíjející se kinematografické tvorby²⁴ pro děti, ať už se jednalo o hraná, či kreslená díla. V této době vznikaly pohádky, které se pouštějí i v dnešních dnech a můžeme v nich vidět obrovský vliv tehdejšího režimu, jenž je v těchto pohádkách takřka všudypřítomný, především tedy v první a třetí zmíněné. Řeč je například o Pyšné princezně z toku (1952)²⁵ a Princezna se zlatou hvězdou (1959). Filmová tvorba pro děti se rozvíjela opravdu rychle, a tak se pionýrské programy z rádia postupně začaly dostávat i do televizního vysílání, jako například Pionýrský měsíčník z roku 1955 a Pionýrské aktuality z roku 1956. V roce 1968 již byla televize nejrozšířenějším a nejvyužívanějším prostředkem společníkem rodiny, jelikož se stala hlavním komunikátorem ve vztahu KSČ a obyvatel. Rozhlas a televize se tedy staly nejmocnějšími a nejsilnějšími ideologickými a propagandistickými nástroji režimu. Rozhlas byl nucen tuto funkci přijmout v roce 1948. U televizního vysílání se s ním, jako s nástrojem určeným k manipulaci, počítalo již od počátku, díky její názornosti skrze vizuální vjemy. (Knapík & Franc, 2018: 199-204; Franc & Knapík 2013: 40-45)

Další významnou částí, která tvořila mediální oblast, byla oblast literatury, tedy časopisů a knih. Svět literatury byl jedním z hlavních, do kterého tehdejší mládež ve svém volném době utíkala, ať už se jednalo o cestopisy, pohádky a poutavě výpravné příběhy nebo cestopisy. Nelze ovšem opomínat oblast literatury, kterou jsou časopisy, jež dětem přinášely novinky ze světa vědy, techniky a sportu. Je tedy jasné, že ani tento segment nemohl být komunistickým režimem opomenut, a brzy po únorových událostech do ní začal zasahovat. Byla zrušena velká část tehdejších časopisů a z původních zůstaly ve veřejném prostoru

---

²⁴ V roce 1957 bylo v Československu 166 590 majitelů s povolením na televizní vysílání. V roce 1966 jich již bylo 1 882 800. (Franc & Knapík, 2013: 188)

²⁵ Pyšná princezna (1952) část textu písně – „*Král Miroslav: Každá práce nám je platná, pracuješ-li poctivě. Sbor: Každá práce nám je platná, pracuješ-li poctivě. Kovář: Král má pravdu, nezlobte ho.*“ (Filmexporhomevideo, 2013, 0:49-1:06) Takovýchto podprahových věcí je v celé pohádce plno.

pouze Mateřídouška, Věda a technika mládeži a brzy se přidal Ohníček. Po roce 1953 začaly vznikat zcela nové struktury časopisů jako například měsíčník Pionýr nebo týdeník Pionýrské noviny, který byl již ve své době nazýván Rudým právem pro mladé.²⁶ Strana se pokusila vytvořit časopisy pro mladé v každém věku, v některých věkových skupinách byl tento úkol snadnou záležitostí, ovšem v jiných byla tato otázka problematická, například oříškem byla skupina od patnácti do osmnácti let. Propaganda se v těchto novinách šířila mezi dětmi primárně ve formě pohádek a krátkých příběhů, které byly jasně a přímočaře formulovány. Největším vrcholem ideologizace periodik pro děti byla padesátá léta a především rok 1953, který se nesl ve znamení smrti Klementa Gottwalda a Josifa Stalina. V pozdějších časech docházelo k postupnému a slabému uvolňování a v šedesátých letech se situace natolik uvolnila, že byla znovu publikována celá řada povídek, které do té doby byly zakázány. To se týkalo i knih a televizních filmů nejen pro děti a mládež, ale především se jednalo o díla pro dospělé publikum. (Knapík & Franc, 2018: 229-241)

Do obsahu, který byl do mediálního světa vypouštěn, zasahovala rada Pionýrské organizace Socialistického svazu mládeže, která kontrolovala povinná ideologická kritéria. Dalším hráčem, který do obsahu zasahoval, byl Ústřední výbor Komunistické strany Československé, tedy přesněji jeho oddělení ÚV ČSM. Dále tvorbu ovlivňovalo Ministerstvo školství a osvěty. Takřka každé vydání periodika muselo být posíláno ke kontrole, nebo bylo kontrolováno přímo v daném periodiku, kde byl pro tuto kontrolu pověřený zástupce. (Knapík & Franc, 2018: 240)

Do aktivit volného času dětí a mládeže by šlo zařadit mnohem víc, ovšem tato témata jsou velmi podstatně propojena s dalšími, která jsou navazující, proto budou začleněny do sebe.

---

²⁶ Rudé právo – Vzniká 21. září 1920 ve chvíli, kdy dochází k rozkolům v československé soc. demokracii. Pro KSČ Rudé právo znamenalo poměrně slušný zdroj financí. Během druhé světové války vycházely noviny ilegálně, v poválečné době byla jeho činnost obnovena. Rudé právo se po roce 1948 stává hlavním médiem, které bylo „hláskou trouby“ režimu. Paradoxem zůstává, že nejčtenější částí novin byla vždy zadní strana, která byla věnována sportu. (Šalounová & Hyláková, 2020)

3.5.2 Významné dny a svátky ve znamení socialismu

Velice podstatnou částí volného času, který měl pro děti často mnohem větší význam než pro dospělé, byly významné dny a především svátky. Z tohoto důvodu komunistický režim započal přebírat již zavedené svátky a významné dny, které byly pevně ukotveny ve společnosti. Přetvářel jejich podobu, pokud bylo potřeba, tak přišel se zcela novými svátky, které měly konkurovat povětšinou nábožensky významným dnům. Právě z tohoto důvodu začala KSC připravovat mezi lety 1955-1956 ucelený dokument, který měl za cíl zesílení výchovné práce s dětmi. To znamená, že práce měla být systematictější, tak aby odpovídala celostátním měřítkům, školnímu roku a ročním obdobím, na které se vážou svátky a významné dny. Takovýto dokument byl ÚV KSC přijat dne 9. února 1956 a je znám pod názvem O celostátně řízených akcích na úseku práce s dětmi. V tomto dokumentu se lze dočíst, že v oblasti výchovy dětí ve volném čase došlo k velkým úspěchům. Problémem však zůstávalo to, že ČSM, orgány ROH a národní výbory ve městech a na vesnicích nevěnovaly dost pozornosti aktivitám dětí mimo školu, jelikož církev zde měla stále vliv na podstatnou část dětí skrze svátky, obřady a náboženskou nauku. Proto tento dokument říká, že je potřeba sledovat organizování aktivit pro děti a mládež po celý týden, včetně víkendů a svátků. Musejí se pořádat po celý rok velké, celostátně koordinované akce, které mají politickovýchovné zaměření, aby došlo k odpoutání dětské pozornosti od církevních aktivit. Dokument přijatý ÚV KSC nadále zmiňuje akce, které mají být pořádány všude.²⁷ (Komunistická strana Československa ÚV KSC, 1958: 209-210; Knapík & Franc, 2018: 68-70)

Značná část těchto dní a akcí se vážaly na školní rok, kdy nejvýznamnějšími dny bylo zahájení a ukončení školního roku. Oboje tyto události měly mít ráz veřejných společenských akcí, při kterých se měli setkat rodiče, učitelé, děti, zástupci pionýrů a závodů. Během zahájení školního roku byly děti na veřejném shromáždění odměňovány za práci na letních brigádách.

---

²⁷ Akce zmíněné v dokumentu O celostátně řízených akcích na úseku práce s dětmi – Májové slavnosti na školách, Mezinárodní den dětí, spartakiády dorostu a žactva (neboli Radostné dny mládeže), shromáždění dětí a rodičů při zakončení školního roku, letní prázdniny (neboli Slunci a léto vstříc), zahájení nového školního roku a výstavy na školách, novoroční svátky dětí. (Komunistická strana Československa ÚV KSC, 1958: 210)

Bilancovala se výsledná činnost dětí na letních činnostech. Nový školní rok se také nesl ve znamení různých výstav, které organizovalo ČSM za pomoci ostatních organizací (nejčastěji pionýr) a výstavy se týkaly výtvarných prací, sbírek rostlin a zkrátka všeho možného, co děti za léto vytvořily. Ukončení školního roku se neslo ve znamení vyhlašování těch nejlepších žáků a pionýrů, za kulturních a tělovýchovných vystoupení dětí. Oceňovány nebyly pouze děti, ale i učitelé. (Komunistická strana Československa ÚV KSČ, 1958: 212-214; Knapík & Franc, 2018: 70)

Jako další událost, která v této práci bude zmíněna, bude Májová slavnost na školách, jež byla spojená s přehlídkou dětské tvořivosti. Tyto slavnosti byly založeny z důvodu, že se ve školách dostatečně neoslavoval První máj a Den vítězství, protože dřívější aktivity tyto významné dny nikterak nerefletovaly. Tyto dny byly spjaté s dalšími výstavami uměleckých, výtvarných a technických výtvorů žáků. První máj byl obecně komunistickým režimem velice upřednostňován, jelikož to byl jeho nejvýznamnější svátek, který oslavoval práci a dělnickou třídu. Pořádaly se obrovské prvomájové průvody, kterých se museli účastnit takřka všichni, učitelé měli nařízeno kontrolovat docházku. S Prvním májem bylo i spojeno skládání pionýrského slibu Jisker. (Růžička, n.d.; Komunistická strana Československa ÚV KSČ, 1958: 211; Knapík & Franc, 2018: 70)

Opomenuta nesmí zůstat ani Slavnost u příležitosti Mezinárodního dne dětí, který je 1. června²⁸. KSČ pojala tyto oslavy v mnohem větším duchu, kdy se následně tento mezinárodní den slavil ještě od 3. do 10. června, jako připomínka Mezinárodního dne dětí. Toto datum nebylo vybráno náhodou, jelikož i tato akce pro děti byla vytvořena na popud konkurenci křesťanského svátku, který se konal 8. června a je znám pod názvem Slavnost Těla a Krve Páně (zkráceně Božího těla). Počátky dne dětí můžeme v našich končinách sledovat v roce 1946, tento Den dětí však trval celý týden a nazýval se Týdnem dětské radosti. Jelikož se společnost nacházela v poválečné době, tak pro ni bylo velice důležité zpříjemnit mladé generaci život, proto se v této době konala spousta aktivit a programů pro

---

²⁸ Mezinárodní den dětí – K oficiálnímu uznání Mezinárodního dne dětí v Československu došlo 1. června 1950 (podobně jako většina států s komunistickým vedením (Informační centrum vlády, 2011))

děti. Slavnosti týkající se MDD byly do doby, než došlo k přijetí dokumentu O celostátně řízených akcích na úseku práce s dětmi problematické, jelikož jejich pořádání vypadalo v každém městě jinak. Tento dokument přinesl jasný rámec toho, jak má takový den vypadat. Měly se pořádat akce při osvětových a tělovýchovných zařízeních, dále pak v pionýrských domech za účasti veřejnosti na venkovních prostranstvích. Měly být pořádány průvody a karnevaly. K tomuto dni měly být navíc pořádány besedy o životě dětí v jiných zemích. Byť měl být tento svátek a následující období pořádané především pro děti, ve výsledku to vše bylo spíše pořádáno pro dospělé publikum. Ze Dne dětí se tak stal ve větší míře den dospělých. (Komunistická strana Československa ÚV KSČ, 1958: 211)

Podle autora práce byly pro samotné děti těmi nejvýznamnějšími svátky Vánoce, které tehdejší režim pod vedením KSČ transformoval na Novoroční svátky dětí, které přibudou k jednodenní slavnosti dědy Mráze. Jelikož bylo období Vánoc jedním z nejdůležitějších a nejvýznamnějších křesťanských svátků, tak jejich vliv musel být nějakým způsobem omezen. To započalo podstatnou změnou Vánoc podle vzoru tehdejšího SSSR, kdy na místo Ježíška nastoupil děda Mráz, který byl mnohem lépe uchopitelnou postavou pro propagandu. Vztah KSČ a jejich čelních představitelů ke svátkům vánočním nejlépe představuje projev tehdejšího předsedy československé vlády Antonína Zápotockého (1952), který ve svém projevu řekl: *„Doby se ale změnilly. Nastaly mnohé převraty. Děti pracujících se již nerodí ve chlévech. I Ježíšek vyrostl a zestaral, narostly mu vousy a stává se z něho děda Mráz. Nechodí již nahý a otrhaný, je pěkně oblečený v beranici a v kožichu. Nazí a otrhaní nechodí již dnes ani naši pracující a jejich děti. Děda Mráz přijíždí k nám od východu a na cestu mu září také hvězdy, nejen jediná betlémská. Celá řada rudých hvězd na našich šachtách, hutích, továrnách a stavbách. Tyto rudé hvězdy hlásají radostně, že vaši tatínkové a maminky splnili na svých pracovištích úkoly čtvrtého roku první Gottwaldovy pětiletky. Čím více je těchto zářivých hvězdiček, tím radostnější budou naše, které se stávají svátkem radostné oslavy splnění úkolů celoroční naší práce. Čím důsledněji je tato práce vykonána a úkoly splněny, s tím větší nadílkou je příjezd dědy Mráze provázen.“* (Totalita. 2023) Na části tohoto projevu můžeme velice dobře pozorovat to, jakým způsobem tehdejší KSČ manipulovala a přetvářela již existující svátky, které měly obrovský vliv na celou společnost. Československá společnost byla však velmi

odolná proti těmto novotám, které se jí nelíbily, čímž vznikal každoroční „vánoční“ souboj mezi křesťanským a tradičním Ježíškem, proti komunistické novotě zvané děda Mráz. Vánoční období se dále mělo nést ve znamení branných her na sněhu, promítání filmů, výstav, besed a estrád, tak aby byla odvedena pozornost dětí a rodičů od křesťanského rozměru vánočních svátků. (Komunistická strana Československa ÚV KSČ, 1958: 214; Knapík & Franc, 2018: 72)

Těmi nejdůležitějšími křesťanskými svátky jsou Velikonoce, což nezůstalo bez povšimnutí KSČ. V dokumentu z roku 1956 žádné akce Velikonoce nenahrazovaly, což bylo poměrně rychle napraveno Svátky jara, které připadaly právě na období Velikonoc a s nimi spojených prázdnin. Tyto jarní události se nesly ve znamení výletů do přírody a různorodých soutěží, které poté byly vyhlášovány. Pro samotný režim bylo však nejdůležitější ovládnout letní blok aktivit, který patřil k politicky nejvýznamnějšímu období v roce, ve smyslu velkého množství volného času mládeže. (Knapík & Franc, 2018: 72)

Podstatné v komunistickém snažení v oblasti ovládnutí volného času byly i další významné dny, které vznikly čistě na popud KSČ. Mezi tyto dny patřil například Den horníků (10. září) a Den Československé lidové armády (6. října). Na Den horníků si měly děti připravit vystoupení a zpívaly budovatelské písně. O něco zajímavější byl pro děti druhý zmíněný významný den, kterým byl Den ČSLA, jež byl připravován ve spolupráci se Svazarmem a Československým svazem požární techniky. Tento den byl celý doprovázen brannými prvky, prohlídkami vojenské techniky, leteckými dny, ukázkami bojových cvičení, závodů a průvodů. Děti si mohly také prohlédnout vojenské kasárna. Tento den měl za úkol dětem přiblížit práci vojáků, poukázat na důležitost armády, a především prohloubit vztah dětí k armádě, což je na jednu stranu poměrně zvláštní představa, když děti měly být mírovým symbolem. (Knapík & Franc, 2018: 79-80)

4. Proměny ve školství a jeho podoba

Poměrně velký prostor bude v následující kapitole věnován československému školství, jelikož právě školství a instituce školy měly být tím

hlavním vychovávatelem nových generací pod správou státu, a především tedy samotné Komunistické strany Československé.

Je nasnadě říci, že školství v době socialistického Československa bylo poměrně progresivní a vedlo mládež k univerzálnímu vzdělání, z čehož čerpá dnešní školství. Oficiálním cíle vzdělání se stala výchova k vědeckému světovému názoru, což znamenalo, že školství je plně podřízeno socialistické a budovatelské myšlence. Školství v době socialismu umožňovalo studium každému, pokud se tedy nejednalo o jedince, který vystupoval proti režimu nebo byl jakkoliv jinak nepohodlný (již jenom kvůli původu), z finančního hlediska však mohl studovat každý, alespoň papírově. Obrovská pozornost byla věnována učňovským školám. Především vysoké školy technického charakteru poskytovaly poměrně dobré vzdělání na vysoké úrovni. (Mihola, 2014: 32-34)

Otázka školství byla pro komunistický režim alfou a omegou jejich vlastní budoucnosti. Proto docházelo k přetváření školství od počátku nově ustanoveného režimu v tehdejší Československu. Je podstatné zmínit, že tehdejší školství stálo na základech pocházejících z rakousko-uherského školství ještě z dob 19. století, které bylo v době první republiky upravováno, aby odpovídalo změnám doby, například několik změn přinesl Malý školský zákon z roku 1922. Ovšem ten byl stále postaven na starém R-U zákoně, který v Československu platil v roce 1945. V této době do hry o školství vstoupili aktivně komunisti, kteří prosazovali jednotné školství v čele s ministrem školství a národní osvěty za KSČ, profesorem Zdeňkem Nejedlým²⁹, ten byl poprvé ministrem v letech 1945-1946. Během této doby zavedl několik podstatných úprav, které školství pomalu transformovaly dle komunistické vize. (Knapík, 2014: 28-29)

---

²⁹ Profesor. PhDr. Zdeněk Nejedlý (10. února 1878–9. března 1962) - Člen České strany pokrokové, později člen Komunistické strany Československa. Komunistický ministr školství v letech 1945-1946 a 1948-1953. Stal se nejvýraznější tváří školství v éře socialismu, především v Gottwaldově éře. Do povědomí společnosti se dostal pod přezdívkou Rudý dědek. (Adamus, 2022; Česká televize, 2020)

4.1 Školský zákon č. 95/1948 Sb. – Zákon o základní úpravě jednotného školství

Tento školský zákon je přijat poměrně rychle po únorových událostech, přesněji 12. května 1948, a v účinnost vstoupil od nového školního roku, tedy od 1. září. Komunisté tímto dokončili své snažení v oblasti jednotného školství, které mělo dávat stejné možnosti všem dětem. Do této doby školství dělilo děti na dvě skupiny a v poměrně mladém věku se již rozhodovalo o tom, jaké vzdělání dítě dosáhne. Tedy děti z chudších poměrů byly znevýhodněny, čímž společnost přicházela o spoustu talentů. K této problematice byl vázán vznik školského zákona. Myšlenky a plány byly cnostné, ovšem komunisté neskončili pouze u narovnání možnosti vzdělání. (Knapík, 2014: 28)

Zákon o základní úpravě jednotného školství je rozdělen do osmi částí. Tento zákon ruší předchozí malý školský zákon a říšský školský zákon z roku 1869. Nový školský zákon tedy zavedl jednotnou školskou soustavu, která poskytovala jednotné vzdělání základního typu všem dětem. Školství se tak stává jednotné, povinné (prodloužené z osmi na devět let) a bezplatné. Tímto zákonem díky sjednocení školství došlo k zestátnění všech škol, církevní školy tak ztratily status školy. Všichni učitelé se stali zaměstnanci státními. Hlavním smyslem toho zákona bylo sjednocení cíle výchovy pro všechny druhy a typy škol. Je důležité podotknout, že vysokých škol se tento zákon netýkal, a tak zůstaly alespoň na papíře autonomními institucemi. Byť i vysoké školy díky zásahům komunistické strany započaly prosazovat tento výchovný cíl. (Boháč, 1982: 20-23; Národní shromáždění republiky Československé, 1948: 829-838)

Je s podivem, že tento školský zákon unikl ve velké míře stalinismu a jeho rétorice, neunikl však rétorice komunistické. Hned ve druhém paragrafu je možné dočíst se, že školy vychovávají národně a politicky uvědomělé občany, kteří budou stateční obránci vlasti a zastánci pracujícího lidu a socialismu. Tento zákon byl počátkem budování socialismu uvnitř školství, který nasměřoval školskou politiku dále do područí KSČ. Lidově demokratické školství tak rychle mohlo začít směřovat ke školství socialistickému ve všech směrech (výchovy, metodiky, řízení et cetera). (Boháč, 1982: 22-24; Knapík, 2014: 37; Národní shromáždění republiky Československé, 1948: 829-838)

4.2 Školský zákon č. 31/1953 Sb. – Zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů

Dalším ze zákonů, který podstatně změnil tvář školství v tehdejší Československu, byl Zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů, jenž byl přijat a vstoupil v platnost 7. května 1953, čímž nahradil předchozí školský zákon z roku 1948. Tento zákon vznikl z důvodu poměrně brzké kritiky jeho předchůdce. Již v listopadu roku 1948 byl na předsednictví ÚV KSČ tehdeším šéfem Kulturního a propagačního oddělení ÚV KSČ Gustavem Barešem zákon kritizován, protože školský systém neumožňoval přetvářet mládež a pedagogy v duchu socialismu. Dalším problémem byla doba školní docházky, která se o rok prodloužila, tudíž ubylo mladé pracovní síly a bylo navrženo její opětovné zkrácení po vzoru Sovětského svazu. Sám Nejedlý nebyl velkým příznivcem slepého přijímání sovětského vzoru, proto se on i jeho blízcí na ministerstvu dostávali do sporů se zbytkem představenstva KSČ. Tato reforma školství byla přijata v roce 1953, kdy vrcholila takzvaná stalinistická éra. Nový zákon měl být přijat na nátlak a intervenci ze Sovětského svazu. (Knapík, 2014: 38-42; Národní shromáždění republiky Československé, 1953: 193-196)

Jak bylo naznačeno v předchozím odstavci, tak s přijetím nového školského zákona byla znovu zkrácena povinná školní docházka na osm let. Zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů dal za vznik novým institucím, které měly vzdělávat učitele ve správném duchu. Začaly vznikat pedagogické školy pro vzdělávání v mateřských a národních školách, dále také pro vyšší pedagogické školy a vysoké pedagogické školy. Tímto měla být dosažena kontrola nad budoucí generací pedagogů, která sama prošla lidovou školou a nadále mohla rozvíjet a předávat poslání socialistické školy vychovávané mládeži. Touto změnou mělo být ve školství docíleno většího socialistického rozvoje osobnosti. (Boháč, 1982: 29-30; Národní shromáždění republiky Československé, 1953: 193-196)

Pro ukázkou toho, jakým směrem se měl tento zákon ubírat, zde bude zmíněno první ustanovení: „*Pro socialistickou společnost, kterou budujeme, musí naše škola vychovávat všestranně rozvítené a dokonale připravené nové*

socialistické občany – dělníky, rolníky a inteligenci.“ (Národní shromáždění republiky Československé, 1953: 193)

4.3 Školský zákon č. 186/1960 Sb. – Zákon o soustavě výchovy a vzdělávání

Jako poslední důležitý školský zákon bude v této práci zmíněn Zákon o soustavě výchovy a vzdělávání, který byl schválen 28. prosince 1960 a zároveň nahradil zákon předchozí. Nový školský zákon se v úvodní části nese v duchu proklamovaného vítězství socialismu v Československu, tak jako tomu bylo v ústavě ze stejného roku. Budování vyspělé socialistické společnosti a přechod ke komunismu vyžaduje všestranně rozvinutého a vzdělaného člověka. Jeho výchova je věcí celé společnosti a uskutečňuje se pod vedením Komunistické strany Československa. De facto celá úvodní část, která předchází úvodnímu ustanovení je popis toho, proč a za jakým účelem byl tento zákon přijat. Ve třetím paragrafu úvodního ustanovení se píše: *„Výchova a vyučování jsou založeny vědeckém světovém názoru, marxismu-leninismu, těsně spojeny se životem lidu a opírají se o nejnovější poznatky vědy a o pokrokové kulturní tradice.“* (Československo Federální statistický úřad, 1960: 645-651)

Tento zákon znovu mění délku základní povinné školní docházky na devět let a jasně deklaruje to, že jednotlivé stupně vzdělání na sebe navazují (od jeslí po vysokou školu). Zákon č. 186/19 Sb. také stanovuje, že vysoké školy mají významné místo ve vzdělávacím systému a jejich posláním je vychovávat a připravovat mladé na politicky a odborně vysoce postavené pozice odborníků. Dále je zde ukotveno to, že mimoškolní výchova a její péče o děti a mládež je jasně spjatá se školou a organizacemi ČSM, Pionýra a dalších společenských organizací, které se zapojují do organizování volného času dětí a mládeže. (Boháč, 1982: 35-37; Československo Federální statistický úřad, 1960: 645-651)

4.4 Vysoké školy za socialismu

Vysoké školy postihlo v minulém století poměrně velké množství událostí, které razantně zasáhly do jejich činnosti. Během druhé světové války to bylo

uzavření všech vysokých škol nacisty³⁰, za dob komunistického režimu nastal útlak a jakýsi úpadek akademického života. Již v poválečné době, kdy se přijal Košický program, tak do něho Zdeněk Nejedlý (budoucí ministr školství) vnesl požadavek demokratizace. To znamenalo, že mělo být umožněno studovat vysokou školu pro co nejvíce vrstev společnosti, ale aby ke změně ideové výchovy. Tato část Košického programu byla první částí komunistického snažení ve smyslu přetvoření vysokého školství. Závažný dopad však měly únorové události 1948. Prověrky národní a politické spolehlivosti se týkaly i studentů. A pokud tyto prověrky nesplnili, byli ze školy vyhozeni. Důsledkem prověrek znatelně poklesl počet studentů, nejsilnější vlnou čistek byl školní rok 1951-1952. Co do stavu a co do počtu studentů se vysoké školy na úroveň z roku 1948 dostaly až v roce 1961. Vysokoškolští studenti tak přestali být politicky hybnou silou ve společnosti. Čistky se týkaly i pedagogického personálu, ovšem zde byla situace trochu složitější, protože po druhé světové válce byl velký problém s nedostatkem pedagogů, velká část totiž odešla do exilu. Z 1366 přednášejících bylo 161 takzvaně reakčních, ovšem vyhození být z uvedeného důvodu nemohli. Nakonec bylo takto v poúnorových událostech odstaveno 15 profesorů na trvalo, 19 na neurčito a jeden na dva roky. (Urbášek & Pulec, 2012: 9-111)

Pro fungování vysokých škol v Československu byl zásadní zákon z roku 1950³¹ a jeho předchůdce. Tímto zákonem byly školy etatizovány a bylo tak dokonáno dlouhodobé snažení. Zákonem byl také završen cíl jednotné školy, jehož čtvrtým stupněm se staly vysoké školy. Dále byly všechny druhy vysokých škol postaveny na stejný právní základ, ať už se jednalo o technické školy, nebo univerzity. Do té doby byly z historického hlediska výše postavené univerzity, jelikož vznikaly mnohem dříve než technické obory. Do této doby byly vysoké školy ve svém fungování autonomní a do určité míry nezávislými institucemi na státu, tedy to takto zůstalo po roce 1948 pouze formálně. Tento zákon zřizoval Státní výbor pro vysoké školy. Státní výbor podléhal ministrovi školství a stal se politickým nástrojem pro řízení vysokých škol komunistickým režimem. Tento stav se mění v roce 1968, kdy se Československo stává federací v důsledku přijetí

---

³⁰ Vysoké školy byly za dob nacistické okupace uzavřeny od listopadu 1939 do června 1945.

³¹ Zákon č. 58/1950 Sb. – Zákon o vysokých školách ze dne 3. června 1950. (Zákony pro lidi n.d)

nového ústavního zákona. Tímto se školství dostává do výhradní pravomoci národních států, ovšem samozřejmě pod vlivem KSČ. (Urbášek & Pulec, 2012:156-159)

Poměrně dynamickým obdobím v oblasti vysokých škol byl konec padesátých let, kdy docházelo ke změnám v organizaci vysokých škol, které reagovaly na události předcházejícího období. Byly rušeny některé vysoké školy, přesouvány a vznikaly nové, také proběhla celá řada slučováním fakult a byly založeny fakulty nové. (Urbášek & Pulec, 2012 :221-223)

Na počátku šedesátých let započala příprava nového vysokoškolského zákona, který měl nahradit dosavadní zákon z roku 1950. Nový vysokoškolský zákon vstoupil v platnost v roce 1966.³² Zákon charakterizuje vysoké školy jako pedagogická, vědecká a kulturní pracoviště nejvyšší úrovně. Rozdělil vysoké školy na univerzitní, technické, zemědělské a umělecké. Vzdělávání a odborné kvalifikace měly nadále vycházet z učení marxismu-leninismu, který měl ovlivnit absolventy vysokých škol. Vysoké školy nyní tímto zákonem daly právo studentům zasahovat do interních záležitostí na své vysoké škole, kdy se studenti mohli těchto aktivit zúčastnit skrze organizace. Vysoké školy také mohly spravovat svoje finance a do čela byl ustanoven rektor, který byl dosazen prezidentem na návrh vědecké rady vysoké školy. Do roku 1966 spadala pod vysoké školy i Vysoká politická škola ÚV KSČ, která se tímto zákonem vyčlenila, a začaly pro ni platit speciální předpisy. (Urbášek & Pulec, 2012: 275-281)

V období pražského jara docházelo k uvolňování poměrů ve společnosti, a to se promítlo i do sféry vysokoškolské. V první polovině roku 1968 připravovalo ministerstvo školství materiály k diskusi o následné podobě nového vysokoškolského zákona. Tímto novým zákonem mělo dojít k mnohem větší a výraznější emancipaci vysokých škol od státního řízení. Zejména se jednalo o otázku autonomie VŠ na Československé akademii věd a mělo dojít k posílení těchto škol ve vědeckých oblastech. Tento nový zákon měl nadále deklarovat svobodu vědecké tvorby, skrze vládu reprezentovanou ministerstvem. Dále mělo dojít k úpravám ve vědeckých titulech a postavení fakult a kateder, které se

---

³² Zákon č. 19/1966 Sb. – Zákon o vysokých školách ze dne 30. března 1966. (Zákony pro lidi n.d)

v předchozím zákoně zavedly. To se již nikdy nestalo, jelikož události pražského jara a následná normalizace všechny tyto snahy zastavily. (Urbášek & Pulec, 2012: 287-294)

5. Československé organizace v éře socialismu zaměřené na práci s dětmi a mládeží

Tato část by pravděpodobně více seděla do kapitoly, týkající se volného času dětí a mládeže v tehdejší Československu. Autorem je však považována za natolik důležitou a obsáhlou, že byla rozdělena do samotné části pro věnování.

Za druhé světové války byla většina dětských a mládežnických organizací zakázána a jejich činnost byla obnovena až po válce v roce 1945. Tím jsou myšleny organizace jako Orel, Sokol a především Junák (neboli Skaut). V poválečné době docházelo do Junáka kolem 170 000 mladých. Předrevoluční roky 1946-1947 byli ve znamení polarizace velké části společnosti, což se nevyhnulo ani těmto mládežnickým organizacím, kdy se tehdejší mladá generace často dělila na prozápadní a prosovětské bloky. (Knapík & Franc, 2018: 329-330)

V červnu roku 1945 komunistická strana prosadila svůj návrh spolu se stranami Národního bloku na zřízení Svazu české mládeže (SČM) a na Slovensku Zvazu slovenskej mládeže (ZSM). Tyto svazy měly za úkol soustředit všechny organizace pro mladé pod jednu organizaci, která bude pod kontrolou KSČ, tak aby došlo k zamezení vlivu buržoazních organizací na mládež. Komunisté měli velký zájem na tom, aby byl Junák zařazen pod ČSM, což se úplně nepodařilo, jelikož Junák si zachoval autonomní vedení. Dokonce bylo v plánu to, že se od ČSM úplně distancuje, kvůli čím dál silnějšímu tlaku ze strany komunistů. Tyto snahy se však nepodařily díky událostem v roce 1948. Junák byl tedy plně začleněn do Svazu a do budoucna se s ním však nepočítalo, jelikož již v roce 1948 ÚV KSČ přišel s plánem vytvoření vlastní organizace podle sovětského typu. Junák komunistům zkrátka nevyhovoval pro jeho výchovné zaměření a absenci marxisticko-leninistické ideologie. Proto byly ještě ve stejném roce zřízeny pionýrské oddíly Junáka, které byly prvním signálem směřování této organizace. Během budování pionýrské organizace tedy došlo k rychlé likvidaci Junáka, skrze čistky mezi jeho členy. Komunistická strana měla jasnou vizi své vlastní dětské

organizace pod SČM, kterou bude kontrolovat a bude se řídit jejími výchovnými principy. V dubnu roku 1949 dochází ke sjednocení jednotlivých národních mládežnických svazů do společného Československého svazu mládeže (ČSM), tento samý den vzniká oficiálně Pionýrská organizace ČSM. Po těchto událostech byl Junák takřka rozvrácen, jeho vedení bylo nahrazeno prokomunistickými členy a zásadně se nikterak nelišilo od pionýrské organizace. Činnost Junáka byla ukončena k prvnímu lednu 1951. Pionýrské oddíly zaplavily školy, jelikož školy měly být pionýrům nápomocné. Komunistická strana využila školy k rozšíření pionýrské organizace mezi mladé. Již v červnu 1952 bylo v Pionýru okolo 496 000 dětí a v roce 1958 to bylo okolo 962 000. Pionýrské schůze se měly nést v duchu osvěty a politických školení, které měly budovatelskou tematiku, ve kterých se prolínala propagace Sovětského svazu. Struktura pionýrské organizace byla podporována skrze mediální tvorbu (viz výše). Pionýr měl děti a mládež především připravit na jejich budoucí cestu do Komunistické strany Československé. Komunistický režim si chtěl takto skrze školy a mládežnické organizace vytvořit a vychovat budoucí generace komunistů. Pionýr však přinášel spoustu časového vyžití pro mládež, pořádal tábory, výstavy, sběry, úklidy, takřka vše, co bylo zrovna potřeba vykonat. (Knapík & Franc, 2018: 330-360)

Reformní období roku 1968 znamenalo uvolnění situaci na poli dětských a mládežnických organizací. Československý svaz mládeže začal ztrácet své monopolní postavení a tím mohl znovu vzniknout Junák, který se těšil u společnosti velké oblibě a obraz Pionýra upadal. Fungování Junáka však nemělo dlouhého trvání a v roce 1970 je jeho činnost opět potlačena. (Skaut.cz, n.d)

Junák nebyl jedinou organizací pro mládež, která byla v této době potlačena. Za zmínku stojí také potlačení organizace YMCA (Young Mens Christians Association) a YWCA (Young Womes Christias Association), která vychovával mládež v náboženském duchu. Organizace byla zakázána v období nacistické okupace a po válce byla činnost obnovena. Za dob komunismu byla v roce 1951 zakázána a část členů byla poslána do pracovních táborů. (YMCA, n.d; Steiniger & Čmolík, 1976: 84-86)

Další zakázanou organizací byl Československý Orel, který byl vybudován na ideálech blízce spjatých s římskokatolickou církví. Podobně jako předchozí

organizace byl Orel během druhé světové války zakázán a jeho členové se účastnili odboje. Po válce byla jeho činnost obnovena do roku 1950, kdy byl znovu KSČ zakázán pro své reakční postoje a odpor ke sjednocení tělovýchovy mládeže. V roce 1968 byl započat proces k jeho obnově, který byl událostmi pražského jara zastaven. (Orel, n.d; Steiniger & Čmolík, 1976: 68-71)

Nejvýznamnější československá organizace, která sjednocovala mládež, byla a je Sokol, kterého potkal naprosto podobný osud, jako předchozí organizace pro mládež. Po únorových událostech byl Sokol zcela pod vlivem komunistické strany a byl začleněn do SČM, což znamenalo naprostý konec samostatného Sokola. V roce 1968 proběhl pokus o obnovu, který dopadl neúspěšně. (Sokol, n.d; Steiniger & Čmolík, 1976: 60-68)

Komunisté se v tomto ohledu opravdu příliš nelišili od nacistického režimu a dělali v tomto ohledu de facto to stejné.

Praktická část

V tuto chvíli se práce překlenuje do části praktické, ve které budou představeny rozhovory s pamětníky doby, kteří byli dětmi a vyrůstali mezi lety 1948 až 1968. Z hlediska autora práce bylo nezbytné do obsahu práce zařadit pamětníky doby, jelikož oni mohou přinést nový pohled na věc, který z knih a jiných dostupných zdrojů vždy nemusí být úplný. Jejich vzpomínky jsou naprosto nenahraditelným zdrojem informací, který je potřeba shromažďovat a uchovávat. Je však nutné podotknout, že tyto vzpomínky mohou být již částečně idealizované nebo průběhem času pozměněné. To ovšem nemění nic na důležitosti těchto výpovědí od svědků minulosti. Jedná se o kvalitativní a hloubkové rozhovory. V následující části nejsou použity celé rozhovory, ale došlo k vybrání nejdůležitějších bodů, které se týkaly položených otázek

Rozhovor byl proveden se šesti pamětníky z oblasti Východních Čech, přesněji z Pardubic a z okresu Ústí nad Orlicí, kdy byli zpovídány tři ženy a dva muži. Poslední rozhovor byl proveden se ženou pocházející ze Středních Čech. Rozhovory lze pomyslně členit na úvodní otázky, které jsou obecného charakteru, na otázky týkající se jejich vzpomínek na školu a školství, dále na otázky týkající

volnočasových organizací a aktivit a v poslední řadě doplňující otázky. Jednotlivé otázky budou v dotazníku číslovány.

6. Rozhovory s pamětníky

1. - První část rozhovorů je zaměřena na obecné otázky, které mají za úkol zjistit základní informace o narátorech a celkově přiblížit více dobu, ve které žili. Jsou to otázky týkající se například rodinného původu a rodinného zázemí, ve kterém se narátoři v době svého dětství nacházeli. Rodina byla v této době (a stále je) hlavním prostředím, ve kterém se dítě nachází a přebírá skrze něj různé postoje a utváří svoji osobnost.

Narátor č. 1 – *„Narodila jsem se ve městě Ústí nad Orlicí v červnu roku 1950. Dětství jsem prožívala v obci Bystřec, která se nachází ve východních Čechách. Ano, mám jednoho sourozence, mladší sestru o šest a půl let. Moje sestra se v dospělosti vdala za člena KSČ a dodnes hájí jejich postoje a názory. Maminka pracovala jako dělnice v továrně a otec jako nástrojař, tedy z tehdejšího pohledu dělnická rodina. Nikdo z rodiny nebyl členem KSČ, oba rodiče KSČ neměli rádi a neslučovali se s její politikou a hodnotami, především tedy tatínek, který zastával protirežimní postoje. Bylo to dáno tím, že celá rodina byla nábožensky založena (katolická církev).“*

Narátor č. 2 – *„Narodila jsem se v roce 1946 v obci Hnátnice na úplně samotě, takže v žádné nemocnici, ale u nás doma. V tu dobu ještě fungovaly porodní babičky, i když to už tehdy nebylo tak obvyklé. Mám dva sourozence, přesněji dvě mladší sestry. Svě takřka celé dětství jsem prožívala v Hnátnici, do Žamberka jsme se přestěhovali až v roce 1976. Maminka byla učitelka a tatínek byl zemědělec a včelař. Maminka byla učitelkou na základní škole a měla pedagogické vzdělání s maturitou, tehdy se ještě nevyžadovala vysoká škola u pedagogů. Rodiče ani nikdo z mého blízkého okolí nebyl členem KSČ. Ovšem když jsem byla na ekonomce, tak ve čtvrtém ročníku nás navrhli tři ze třídy, jako kandidáty strany. Tatínek byl obrovský reakcionář, podotýkám, ale než jsem se k tomu vyjádřila, tak jsem se s ním pochopitelně poradila. On mi tehdy řekl, nesouhlasím s tím, ale pro tvůj budoucí život to budeš muset přijmout. Když jsem nastoupila do práce v JZD v Hnátnici, tak mě tam přijali do KSČ, kde jsem byla*

do roku 1971 a potom jsem na vlastní žádost vystoupila. Varovali mě, že si zničím kariéru, ale nebylo tomu tak. Spoustu lidí v té době bralo vstup do strany pragmaticky, aby mohli studovat, aby mohly jejich děti studovat. Ano, řešila se u nás doma politická situace, rodiče si o tom vyprávěli. Když byla padesátá léta, tak si vyprávěli tajně, abychom to my neslyšely, protože děti vykecají všechno. My jsme přeci vždy něco slyšely. Když jsme se na ně obrátily s nějakým dotazem, tak nám řekli, ať to nikomu neříkáme nebo je zavřou. Padesátá léta byla strašná, já si to pamatuju. Mně bylo sedm let, když popravili Slánského a Horákovou, to bylo něco strašného. Pamatuji si, jak prokurátor Urválek, řekl: „Odsuzuje se k trestu smrti!“ a potom ta jména, bylo to strašný, všichni se drželi spíše dozadu. Mimochodem, u nás v Hnátnici zatkli tehdy čtyři lidi, kteří dostali 25 let vězení. Po 15 letech byla amnestie, tak je pustili, ten jeden zemřel za dva měsíce s podlomeným zdravím, a ostatní o tom nikdy nechtěli a asi nemohli mluvit. Když byl rok 1953, tak jsem byla v první třídě, když zemřel Gottwald a Stalin. Skrze své rodiče jsem vnímala obrovskou úlevu. Ulevilo se jim, že už nebudou takové persekuce a postupně se to začalo uvolňovat. Období pražského jara jsem vnímala velmi pozitivně, všichni jsme byli nadšení, byli také skalní komunisté, kteří byli proti a odsuzovali to. Srpnové události si pamatuji moc dobře, ráno jsem si pustila rádio a že půjdu do práce. Nejdřív jsem si myslela, že je to nějaká divadelní hra, vůbec jsem tomu nemohla uvěřit, všichni jsme byli hrozně naštvaný a shodou okolností jsme byli o rok později v Praze na Václavském náměstí, které bylo plné. Nedocházelo tam k nějakým konfliktům. Lidi tam jenom stáli a byli ticho, což bylo o dost působivější, než kdyby se prali.“

Narátor č. 3 – „Narodila jsem se v roce 1946 v Pardubicích, nikoliv v porodnici, ale doma. Já jsem svoje dětství prožila v Pardubicích a jejich okolí. Nebyla jsem však městské dítě v dnešním slova smyslu. Každý den jsme trávili někde venku, lezli jsme po stromech a podobně. Určitě mezi námi a dětmi z vesnice byl velký rozdíl, ale oproti dnešním dětem z města bych byla dítě z vesnice. Sourozence nemám, jsem odporný jedináček. Moje maminka byla ženou v domácnosti, vlastně ani nevím, jak to tehdy udělali, že si mohla dovolit být doma. Můj tatínek pracoval v závodě jako strojař. Tatínek byl idealista, takže ten ve straně byl, ale po roce 1968 byl velmi smutný a zklamaný. V příbuzenstvu byli členové KSČ, moje sestřenice měla za muže nějakého tajemníka KSČ z Hradce a

měli se nad poměry. Žena mého bratrance byla extrémně zapálenou komunistkou, někdy to i působilo, že se zbláznila. Ona se ani nebavila s lidmi, kteří chodili do kostela. Některým věcím se moc neřešily, můj strýc, teda otcův bratr byl určitě členem nějaké partizánské skupiny na Chrudimsku. Něco jsme tušili, ale nikdy se o takových věcech nemluvalo. Po roce 1948 to bylo složité, hlavně v zemědělství, když se zakládaly družstva. Tady (v Žamberku a okolí) ti statkáři zůstali žít, ale na Chrudimsku museli všichni opustit své domovy s taškou a už se tam nikdy nemohli vrátit, ani na hřbitov nemohli zajít. To byla těžká doba. První polovinu padesátých let si jinak moc nepamatuju, kromě měnové reformy, to bylo něco. A ještě si pamatuji smrt Stalina a Gottwalda, to jsem chodila do druhé třídy a ve třídě byla velká fotka, bylo to všude vyzdobené. Druhá polovina padesátých let byla uvolněná, bylo to znát především na kultuře a společenském životě.“

Narátor č. 4 – „Já jsem se narodil v roce 1949 v Pardubicích, nejsem ale Pardubičák, maminka tam byla odvezena ze Žamberka. Mám o osm let staršího bratra, který se vyučil typografem, poté udělal gymnázium a vystudoval doktora filosofie, nyní je na důchod v Praze. Svoje dětství a mládí jsem trávil ve městě Žamberk a později v obci Dlouhoňovice, která je v těsné blízkosti Žamberka, takže celé dětství jsem prožíval v tomto okolí. Hlavně teda v místních lesích a loukách, jelikož mě vždy zajímala příroda. Když to hodnotím, tak moje dětství a mládí bylo spokojené. Prožil jsem ho jak ve městě, tak na vesnici. Moje maminka pracovala ve zdejší knihovně jako knihovnice a později pomáhala v místním dětském domově. Tatínek během války dělal ve vývojovém středisku zbrojovky Strakonice, nikoliv přes zbrojení, ale přes technické věci. Po válce začal učit na místní živnostenské škole v Žamberku, kde učil nauku o materiálech, soustružnictví a strojařství. U nás v rodině nikdo členem KSČ nebyl. Doma se ta situace řešila, mluvílo se spíš protistátně, ale opatrně. Můj kmotřenec vždy říkal, že kopyta (komunisti) už melou z posledního. Právě proto že se taťka nikde politicky neangažoval, tak bylo nežádoucí, aby jeho syn (můj starší brácha) šel na gymnázium, proto se nejdříve vyučil typografem. Mně už žádné problémy poté nedělali. Padesátá léta, tedy tu první polovinu si skoro nepamatuju, byl jsem hodně mladý. Teď zpětně se o to samozřejmě zajímám. Pamatuji si, když zemřel Gottwald, tak na náměstí se stála tryzna a místní komunisté četli projevy. Poté nastalo takové uvolnění. V roce 1968 mně bylo devatenáct let a já jsem v tu dobu

pracoval na trati v Řečanech, to nebyla jednoduchá směna. Najednou jel vlak, který byl celý prostrílený. Za chvilku jsme slyšeli po dispečinku, že nás napadli Rusové. Záhy na to přestala fungovat komunikace, byly přerušené tratě tanky na přejezdech. Ve dvě ráno přišli vojáci se samopaly a 34 hodin jsme museli sloužit a nikdo nás nemohl vystřídat.“

Narátor č. 5 – „Narodil jsem se 4. července 1954 v Litomyšli, ale celé své dětství a mládí jsem prožíval na vesnici Sloupnice. Narodil jsem se zrovna do doby, kdy se zakládalo družstvo a místní zemědělci měli povinnost do družstva vstoupit, což byla i naše rodina. Táta jako hospodář to však odmítl, protože už nechtěl dělat na cizím a šel pracovat do fabriky do České Třebové, což tehdy komunisti nepovolili každému. Maminka celý život v tom družstvu pracovala. Ti největší sedláci ze Sloupnice byli automaticky stěhovaný pryč, s těma se nikdo nebavil. Sourozence mám, jsme čtyři. Já jsem druhé nejstarší, nejstarší brácha se narodil 1951 a nejmladší 1958. U nás v rodině nikdy nikdo členem strany nebyl, vlastně ani v blízkém okolí. No samozřejmě, u nás doma se ta situace řešila hodně. Když jsme byly děti v těch 50. a 60. letech, tak byl u moci Chruščov v Rusku, tak jsme vždy koukaly na televizi. Můj děda zažil druhou válku a když přes Sloupnici táhla sovětská generalita, tak nevím, jestli přesně Koněv Tak tehdy zabouchali na vrata, že chtějí nocleh. Děda řekl, že do stodoly je ubytuje, tak ta ochranka ho vzala a postavila ke zdi a že ho zastřelej, což ho nasr*lo. Ještě s nima měl potom problém ve vsi, se soudruhama. Jinak on byl mírumilovnej a věděl, o co jde. Vždy když jsme byli jako děti, tak jsme ho se strýcem poslouchali, většinou tajně. Oni spolu probírali první republiku, první válku, druhou, Hitlera a samozřejmě komunisty. Všechno, co říkali, bylo proti komunistům a tam jsme jako děti čuchly k tomu názoru, který děda měl. Když byl srpen 1968, tak nás děda ráno budil se slzami v očích, že nás zabrali Rusáci, a hrozně ho to štvalo, protože věděl, co je to za sebranku.“

Narátor č. 6 – „Narodila jsem se v roce 1944 za druhé světové války v Praze. Mám jednoho sourozence, staršího bratra. Můj otec byl prvorepublikový důstojník, který byl v roce 1950 vyhozen z Ministerstva národní obrany z politických důvodů, jelikož nesouznil s vládou komunistů. Moje matka pracovala jako magistra farmacie. Ne, nikdo v rodině nebyl nikdy ve straně, to nepřipadalo

v úvahu. Malou část dětství jsem prožila v Praze, poté když byla rodina nucena Prahu opustit, tak jsme se přestěhovali do Senohrab u Prahy, kde netekla voda, a nebylo zde sociální zařízení. To byl trest za politické přesvědčení neshodující se s ideály strany. Nemohu také zapomenout na prázdniny, které jsme prožívali u babičky a dědy z matčiny strany v Týně nad Vltavou. Později se naše rodina přestěhovala do Benešova u Prahy, kde jsme natrvalo zůstali. Naši rodiče před námi politickou situaci neřešili, obávali se prořeknutí protirežimních názorů, které naše rodina zastávala, proto se u nás nic takového neřešilo.“

2. - První blíže specifikovanou otázkou byla otázka na vzdělání, které v letech 1948-1968 absolvovali. Jelikož škola byla hlavní institucí, ve které mělo docházet k indoktrinaci dětí a mládeže, je potřeba nejprve zjistit, jaké stupně vzdělání narátoři navštěvovali a získali. Tato otázka otevírá cestu k dalším otázkám týkajících se školství, jelikož přesně vymezí meze, ve kterých se budou rozhovory ve smyslu ke školství pohybovat.

Narátor č. 1 – *„Od roku 1957-1962 jsem navštěvovala základní školu v místě bydliště, tedy první stupeň. Druhý stupeň jsem navštěvovala v nedaleké obci Horní Čermná v letech 1962-1966. Následně jsem nastoupila na odborné učiliště v Žamberku, kde jsem se vyučila tkadlenou v letech 1966-1968.“*

Narátor č. 2 – *„Mám maturitu na Střední zemědělské a ekonomické škole v Chotěboři, kde jsem studovala obor ekonomický od roku 1961 do 1965. Tatínek měl 7 ha pole, my holky jsme si musely vybrat zemědělskou školu, když jsme chtěly mít vzdělání. Já bych bývala vystudovala filozofii, historii nebo knihovnictví. To nám nebylo umožněný. Náš tatínek nám říkal, že musíme mít samý jedničky, nebo se nikam nedostanete a budete dojit krávy, což bylo pro nás šílený. Moje sestra měla taky samý jedničky a nechtěli ji pustit do žádný školy, protože já už studuju a ona už nemá nárok. Mamka tehdy vzala její vysvědčení a jela na Národní výbor, na odbor školství a tam jim řekla, že co je to za systém, když zakazuje chytrým lidem studovat. Najednou to šlo a moje sestra má Vysokou školu zemědělskou. Základní školu, alespoň první stupeň od první do páté třídy, jsem navštěvovala národku v Hnátnici, kde byla trojtřídká. Učitel vždy zadal jedny třídě něco písemného a druhou učil. Na druhý stupeň jsme dojížděli do Dobrouče.“*

Narátor č. 3 – „Absolvovala jsem základní vzdělání a poté jsem šla na střední všeobecnou vzdělávací školu v Pardubicích. My nejdříve, abychom byli puštěni k maturitě, tak jsme se museli vyučit. To jsme si mohli vybrat mezi zedníkem a betonářem, laborantem nebo zámečnickem, takže já jsem zedník a betonář páté výkonnostní třídy. Poté jsem si udělala dvouletou nástavbu v České Třebové – Doprava a ekonomika železniční dopravy. Nic jiného zde nebylo, jediná dopravní škola byla tehdy v Žilině, což bylo daleko. Já jsem vystudovala v tom prvním sledu mezi 1948 až 1968.“

Narátor č. 4 – „Národní školu jsem absolvoval tady v Žamberku a střední všeobecnou vzdělávací školu jsem studoval v okresním městě Ústí nad Orlicí, kde jsem se nejdříve musel vyučit, abych mohl být následně připuštěn k maturitě, takže nejdříve jsem se vyučil zahradníkem a až poté jsem mohl maturovat z biologie a o prázdninách jsem byl na praxi u místního veterináře. Po prázdninách jsem udělal přijímačky na veterinární fakultu do Brna. V tu samou chvíli se můj starší brácha učil marxismus-leninismus na zkoušky. Když jsem se dozvěděl, že se to budu muset učit taky, tak jsem řekl, že se to učit nebudu a říkal jsem, že raději půjdu na dráhu. Takže jsem se sebral a jel jsem se hlásit do Třebové. V jeden den mi přišlo pozvání na zahájení školního roku do Brna a zároveň pozvání na psychotesty do Prahy, které byly od dráhy. Rodiče mi při rozhodování řekli, že je to můj život, ať si vyberu sám, tak jsem si vybral dráhu.“

Narátor č. 5 – „Já jsem v tuhle dobu vychodil devítiletou základní školu u nás na vsi v Sloupnici a po událostech ze srpna 1968 jsem nastoupil do Králík na učení. Potom jsem si chtěl udělat ještě nástavbu, ale šel jsem na vojnu a oženil jsem se, tak už na to nebyl čas.“

Narátor č. 6 – „Vychodila jsem klasicky devítiletou povinnou základní školu v Benešově u Prahy mezi lety 1955 a 1964. Po dokončení střední školy jsem nastoupila na střední všeobecnou vzdělávací školu, to je dnešní všeobecné gymnázium, které jsem vystudovala v roce 1964.“

Všichni nárátoři vychodili povinnou docházku v místě svého bydliště, dále vystudovali různě zaměřené střední školy. Žádný z nich nestudoval na vysoké škole, byť měli možnost a raději se rozhodli jít pracovat.

3. - Další otázku byla směřována na ideologický vliv strany ve školních institucích a zda jej jako tehdejší děti/mládež vnímaly. Jak již bylo psáno výše, škola byla hlavní institucí, skrze kterou mělo docházet k indoktrinaci budoucích generací režimní ideologií. Z historických pramenů je jasně zřejmé, že školství bylo ovlivněno ideologií strany. Autora zajímá, jak tuto skutečnost vnímali tehdejší návštěvníci školních institucí.

Narátor č. 1 – *„Přímo na nějaký ideologický vliv ve škole si nepamatuji, vyjma jednoho školního předmětu a jedné události, která se každý rok opakovala. Předmětem, ve kterém docházelo k výuce stranické ideologie, byla občanská nauka, ve které jsem se setkávala s ideologickým vlivem. Už však nedokážu popsat, v čem ten vliv přesně spočíval. Druhou věcí jsou události týkající se průvodu Prvního máje, na které se povinně chodilo se školou, kdy všichni do ruky dostali mávátko a museli mávat, hlavně hodně. Účast byla povinná, kdy si učitel zapisoval docházku. Ve škole jsem se žádných příprav a jiných aktivit s tím spojených neúčastnila. Na nic jiného si už nevzpomínám.“*

Narátor č. 2 – *„Vzpomínám si, že se nám snažili jednu dobu vnutit Dědu Mráze, ale to se jim nepodařilo, to je obrovská tradice, takže Děda Mráz se mohl jít klouzat. Jinak na základní škole jsem to do velké míry nevnímala. Na střední škole byla nejspíš nějaká školská organizace KSC, tam se to tak nebralo a ředitele nám dělal nějaký doktor, který byl normální a rozuměl mladým a leccos zametl pod koberec. Já si nepamatuji, že by tam byly nějaký takový tlaky, jako z hlediska ideologického vnímání, to jsem neviděla. Akorát snad v hodinách marxismu-leninismu, kde jsem se s tím poprvé setkala. Ten předmět jsem neměla ráda.“*

Narátor č. 3 – *„Nikdy jsem žádný velký vliv strany ve škole nepozorovala. Samozřejmě ve škole se muselo odučit to, co bylo v učebnicích, ale to bylo tak vše. A ještě teda se ve škole pořádaly akce na Prvního máje, na oslavy dne Velké říjnové socialistické revoluce a podobně. Mě tyhle akce bavily, já jsem je vnímala jako akce pro děti. Vliv strany jsem značně pozorovala ve VUMLu, který jsem navštěvovala.“*

Narátor č. 4 – *„Ve škole jsem nějaký přehnaný vliv strany nepociťoval. To, co se muselo udělat, tak to se udělalo, jako třeba prvomájové průvody a podobné akce. Já jsem měl tu výhodu, že jsem se z těchto aktivit mohl ulít, protože můj táta*

byl učitel, tak jsem ve škole vždy řekl, že jdu s ním, protože on tam jít musel. Já jsem však zůstal doma. Politický akce šly mimo mě a nebyl jsem nikdy nucen.“

Narátor č. 5 – *„Na té základní škole ani moc ne, to bylo takový hodně sousedský. I když u jednoho učitele ten vliv byl vidět. On teda chodil do kostela, ale byl za dobře s každým, protože na každého něco věděl. Jinak ve škole něco stranického nebylo. Kromě Prvního máje, to bylo povinné. Jinak hodně jsem ho vnímal v tom roce 1968, kdy jsem po létě nastoupil na učiliště do Králík. Ten první půlrok byl složitější, než se sjednotil názor, co a jak. Protože předtím všichni nadávali na Rusáky, potom to všechno začali uchopovat soudruzi a jak jsi něco řekl ve škole proti, tak jsi hned dostal přes dr*ku a kázeňské postih, to bylo hrozný.“*

Narátor č. 6 – *„Ano, na hodinách ani moc ne, ale ve škole jsem musela nastoupit do organizace Pionýr a později do Socialistického svazu mládeže.“*

Narátoři se shodují, že ve školních institucích nedocházelo ve velké míře k propagaci režimní ideologie. Dle nich se učilo to, co bylo napsáno v osnovách a postupovalo se podle učebnic. Vliv byl pocíťován na vybraných hodinách občanské výuky nebo na hodinách marxismu-leninismu. Dále byl tento vliv pocíťován skrz tlak ze strany školy na vstup do mimoškolních organizací (Pionýr). Událostí, kterou narátoři v této otázce často zmiňují, je 1. máj, který měl ideologický základ, ale na ně samotné to vliv nemělo.

4. - Následující odpovědi se vztahují k otázce, která byla mířena na jejich bývalé učitele, především na to, jak je zpětně vnímají a zda byli zapálení komunisté či nikoliv. Učitelé měli být jakýmsi prostředníkem mezi stranou a dětmi, skrze učitele měla k dětem proudit prorežimní rétorika. Cílem této otázky je tedy zjistit, zda učitelé nějak výrazněji protlačovali do výuky státní ideologii a zda byli učitelé dobrými učiteli.

Narátor č. 1 – *„To si už již nepamatuji, zda byli někteří učitelé členy KSČ.“*

Narátor č. 2 – *„Já si myslím, že spousta těch kantorů si myslela svoje. Některý byli určitě v KSČ, ale byli tam většinou formálně. Z přesvědčení znám*

málo lidí, kteří byli členy KSČ, některých si však velmi vážím, protože měli charakter a věřili tomu. Bohužel ostatní tam byli akorát z prospěchu. Většina učitelů byla dobrá, nemůžu si stěžovat, až na jednoho. To vám byl takový parchant, kdybych ho potkala, tak mu to řeknu do očí, on ponižoval, urážel a napadal ženský, on snad neměl ženský rád. To byl hrozný člověk.“

Narátor č. 3 – *„Já si jich hrozně považuji, protože obdivuju to, co nám dokázali nacpat do těch našich hlav. Zejména si vážím učitelů ze SVVŠ, protože jsme byli mladý, zlobivý a pitomý. Vlastně si ráda vzpomínám i na učitele ze základní školy. Nikdo z nich nebyl zapálený komunista, nebo pokud byl, tak to ve škole nedával najevo.“*

Narátor č. 4 – *„Svých učitelů si velmi vážím. Nikdo nebyl přehnaně zapáleným komunistou, aby nám o tom vyprávěl a i naopak. Každý učitel vyučoval to svoje a vyučoval to velice dobře, rád na to vzpomínám.“*

Narátor č. 5 – *„Já musím říct, že jsem neměl štěstí na učitele. Nepamatuji si, že by z nich byl někdo dobrý učitel. Nikdo nás nic pořádně nenaučil, až teda kromě našeho pana faráře, kterého jsme měli na náboženství, které bylo tehdy ve škole dobrovolné. Ale pan farář byl jediný učitel, který se mi opravdu dostal pod kůži. On uměl strašně hezky vyprávět a znal historii.“*

Narátor č. 6 – *„Naši učitelé se výrazně k politické situaci nikdy nevyjadřovali. Striktně dodržovali předepsané osnovy, které byly jasně dány.“*

Hodnocení učitelů po letech dopadlo nadmíru dobře. Podle většiny dotázaných (tedy až na jednoho) byli jejich učitelé dobří a nikdy do vyučování nevnášeli režimní rétoriku.

5. - Další otázka je založena na čistě pocitové bázi. Každé dítě, v každé době, které navštěvovalo školu ji buď navštěvovalo rádo, či nikoliv. Autora v tomto případě zajímalo, zda narátoři rádi trávili čas ve školních institucích, nebo měli ke škole opačný postoj a z jakého důvodu. Pro některé děti škola mohla být nepříjemným místem už jenom kvůli jejich původu a rodičům.

Narátor č. 1 – *„Ve škole jsem nerada trávila čas, ovšem ne kvůli režimu, ale kvůli špatnému vztahu k učení obecně.“*

Respondent č. 2 – „*No já jsem chodila do školy ráda. Já jsem se těšila, až skončí prázdniny a budu moct jít do školy, protože jsme doma museli strašně dělat od rána do večera. Když jsem vždy dostala nové učebnice, tak jsem je hned prolistovala. Já jsem byla knihomol a jsem do dneška. Většinou mi bylo ve škole dobře.*“

Narátor č. 3 – „*No jak kdy, jako každému. Hodně jsme se naučili.*“

Narátor č. 4 – „*Jako že bych se tam po prázdninách těšil, tak to ne. Měl jsem to tak, jako to asi měla většina dětí*“.

Narátor č. 5 – „*Jelikož jsem neměl moc dobrých učitelů, tak mě škola nikdy moc nebavila, nemělo mě tam ani co bavit. V učení se to zlepšilo.*“

Narátor č. 6 - „*Ano, do školy jsem vždy chodila ráda jako žák, tak i jako student. Politiku jsem jako dítě neřešila z důvodu strachu ze strany rodičů, kvůli dalším postihům ze strany tehdejšího režimu.*“

Většina dotázaných se shodla na tom, že školní instituce pro ně byla příjemným místem k trávení času. Dva hodnotí školní léta spíše negativně.

6. - Ve filmech z doby zaměřující se na minulý režim nebo v historkách starších generací se často vzpomínky na školní tresty za nějaký druh oblečení, chování nebo zkrášlování, které mohlo být režimem chápáno provokativně. Proto autora zajímalo, zda se s nějakou takovou formou setkali i narátoři na svých školách.

Narátor č. 1 – „*Na nic takového si nepamatuju, svědkem ničeho takového jsem nebyla. V letech, kdy jsem navštěvovala školu, nikoho neudávali a s žádnou ideologickou šikanou této formy jsem se ze strany učitelů nesečkala. Na vesnických školách se to nejspíše tolik neřešilo.*“

Narátor č. 2 – „*To vám řeknu jednu příhodu z ekonomky, to už holky tehdy nosily dlouhé nehty, byly jsme přeci slečny. Dlouhý nehty ještě prošly, ty nebyly tak okatý, ale jednou je měla moje spolužačka červeně nalakovaný a měli jsme zrovna pěstování. Ten kantor ji tam hrozně seřval, jak chce s těma drápama dojit krávy, ale ona byla ekonomka, takže by to nikdy ani nedělala. Byla tím učitelem přinucena, aby šla do každé třídy a ty nehty tam ukazovat. To bylo šílený, hrozně ponižující. Vezměte si, že nám bylo sedmnáct, skoro osmnáct, takže dospělí lidé.*“

Někteří kantoři měli tendenci ženy ponižovat. Možná stojí za zmínku, že mě učila na národce moje maminka, která na mě byla hrozně přísná, a musela jsem jí ve škole říkat soudružko učitelko a ostatní děti si mysleli, že mě nadřazuje, což nebyla pravda, protože na mě byla dvakrát víc přísná než na ostatní děti.“

Narátor č. 3 – „Nevzpomínám si, že by se něco takového stalo. Za nás to ještě nejspíše nebylo tak řešené, to si myslím, že je to otázka spíše těch deseti až dvaceti let po nás, tak doba vašich rodičů. Ono v naší době toho ani zase tolik nebylo, člověk si oblečení přešival a něco ze západu tady moc nebylo.“

Narátor č. 4 – „Za nás určitě ne, ani na tom gymnáziu se to nestalo, když už slečny chodily s namalovanou pusou a namalovanými nehty. Nikdo se nějak výstředně neoblékal a nechoval, kromě některých natupírovaných holek.“

Narátor č. 5 – „Na základní škole ne, to vůbec ne. To nastalo až na učení a na vojně. Na učení jsme museli být nakrátko, protože to házeli na bezpečnost práce. Ale na vojně jsme se oholili naholo a tam to hned brali jako provokaci. Se vším měli problém a vše byla provokace.“

Narátor č. 6 - „Ne, nic takového se podle mě nestalo.“

V této otázce došlo k většinové shodě na tom, že si na nic takového nevzpomínají, kromě jednoho/dvou případů. Objevila se zajímavá myšlenka, že k tomuto docházelo až v letech sedmdesátých a osmdesátých.

7. - Následující otázka se týká obecné kvality školství, a zdaarátory dokázalo dobře připravit na jejich budoucí kariéru. Autor se častokrát setkává s názorem starších generací, že dřívější školství bylo mnohem lepší, proto se jeho zájem upřel i na toto téma. Autor se domnívá, žearátoři dokáží dobře zhodnotit tehdejší školství a jeho vývoj v průběhu života, jelikož se se školstvím setkávali i v následujících letech, když studovaly jejich děti a popřípadě vnoučata.

Narátor č. 1 – „Dalo by se říct, že ano.“

Narátor č. 2 – „Už za mě se říkalo, že to školství není takové, jako bylo. Do určité míry, ale můžu tomu školství té doby vytknout to, že nás huř připravilo na tu praxi. My jsme byli nabašený z účetní evidence, ale nevěděli jsme ani na jaký

tiskopisy se to píše, příkaz k úhradě jsme v životě neviděli. To byla zásadní chyba. Vědomosti jsme měli, ale praxi ne. Když jsem nastoupila do práce, tak se kolegyně divila, že nevím, co a jak.“

Narátor č. 3 – *„Já si myslím, že ano. Podle mě bylo tehdejší školství lepší než to dnešní. Viděla jsem to už tehdy, když jsem se znovu učila s dětmi, že kvalita školství klesá.“*

Narátor č. 4 – *„Určitě ano.“*

Narátor č. 5 – *„To, co jsem potřeboval, to jsem se naučil.“*

Narátor č. 6 - *„Na to můžu odpovědět jenom to, že ano.“*

V tomto ohledu došlo mezi narátory ke shodě, tedy až na jednoho. Z tohoto vyplývá, že tehdejší školství dokázalo připravit mládež na budoucí kariéru, alespoň dle narátorů.

8. - Nyní dochází k odklonu od otázek na školství, další otázka bude směřována na volnočasové organizace, které narátoři navštěvovali ve svých školních letech. Autor se zde snaží zjistit, které organizace mohly být dětmi navštěvovány a které byly v inkriminované době dětem poskytovány. Organizace byly často přiřčlenovány ke školám, které měly prostory a prostředky pro pořádání takovýchto volnočasových aktivit.

Narátor č. 1 – *„Navštěvovala jsem pouze volnočasové aktivity, které se týkaly náboženství. Do volnočasových organizací, které zřizovala strana, jsem nechodila a nemohla chodit. Za nenavštěvování těchto organizací jsem jako dítě nebyla nikterak kárána a nebyla omezována. V tuhle dobu bylo zcela normální v naší vesnici navštěvovat kostel a věci s tím spojené. Sama jsem se do žádných volnočasových aktivit nehrnula. Ze strany rodičů, především ze strany tatínka, docházelo k zakazování vstupu do těchto stranických dětských organizací, dle jeho slov prý žádný Pionýr nikdy nebude, protože je to komunistická organizace. Ze strany školy docházelo k lákání dětí pro vstup například do Pionýra, ovšem nikdo nebyl nucen.“*

Narátor č. 2 – „Pořádně ani nic nebylo, chodila jsem na pěvecký kroužek v Chotěboři, do kterého jsem chodila a vyhrávali jsme pěvecké soutěže. Další byl Pionýr, tam jsme museli být všichni, potom jsme byli ještě svazáci, modrý košile. V Pionýru jsme byli všichni, co si pamatuju, potom svazáci, ale nějak jsme to moc nežrali. Muselo to být, tak jsme tam byli, bylo to dobrovolně povinný. Když někdo nechtěl, tak ho ke vstupu nikdo nemohl přinutit, ale zároveň si podtrhl další vývoj. Na národce se očekávalo, že pionýři budou všichni“.

Narátor č. 3 – „Já jsem husita, takže jsem chodila do nedělní školy. Potom jsem chodila do Pionýra, cvičit jsme chodili do Sokola. Já jsem s Pionýrem vyhrála i soutěž, dostala jsem knížku podepsanou od Svobody a byla jsem tři dny v Praze na výletě. Jinak každý čtvrtek jsme museli na pionýrské srazy.“

Narátor č. 4 – „Navštěvoval jsem náboženství, jako dobrovolný předmět, protože jsem chodil ministrovat do kostela. Odpoledne jsem chodil do Sokola, poté na přírodovědný kroužek, na klavír a na koně. Do Pionýra jsem chodil, bylo nutný tam chodit, ale nikdy to nefungovalo jako pionýr z učebnic nebo z filmů. Tady se to tak nebralo, nechodil jsem na žádné pionýrské akce, nemuseli jsme chodit s šátkem.“

Narátor č. 5 – „No, byl jsem v Pionýru, tam jsme museli být. U nás to spíš nefungovalo, než fungovalo. Nikdo to tam moc neřešil. Vedly to holčiny z deváté třídy. Ze začátku roku se udělaly čtyři schůze, a to bylo vše, vždy to šlo do ztracena. To všechno bylo na lidech, jak se to dodržovalo. Jinak ve škole jsem chodil na náboženství a chodil jsem do modelářského kroužku, jinak jsem do kroužků moc nechodil, protože na to zkrátka nebyl čas, protože doma bylo spoustu práce.“

Narátor č. 6 – „Navštěvovala jsem Pionýra a později ten Socialistický svaz mládeže. Jinak jsem navštěvovala dobrovolné školní aktivity v rámci školních kroužků“

Zajímavou skutečností je zde to, že většina účastníků navštěvovala volnočasové aktivity spojené s církví, dokonce přímo ve škole, kde bylo náboženství dobrovolným předmětem. Na venkově, nebo alespoň na Výchově Čech, tedy nedocházelo k nějaké větší odluce obyvatel od církve. Většina z dotázaných

odpověděla, že navštěvovala Pionýra a některé z dobrovolných aktivit, které nabízela škola.

9. - Další otázka byla směřována na volnočasové organizace pro děti a na to, zda bylo jejich navštěvování na čistě dobrovolné nebo povinné bázi. V odstavcích věnovaných volnočasovým organizacím a školství bylo zmíněno, že některé organizace měly povinný charakter a muselo se jich účastnit každé dítě bez rozdílu. Proto autora zajímá, zda tomu tak bylo i v realitě, nebo se realita odlišovala od oficiálních dokumentů.

Narátor č. 1 – *„Jak bylo řečeno výše, škola požadovala vstup, ale neúčast nikterak nevybíhala. Rodiče byli v tomto ohledu jasně vyhraněni, především otec.“*

Narátor č. 2 – *„Jak jsem říkala, bylo to dobrovolně povinné. Nutit vás nemohli, ale když jste nechodil, tak jste si přihoršil.“*

Narátor č. 3 – *„Dobrovolné to určitě nebylo, dokonce některé děti ani chodit nemohly, i když chtěly, protože nepocházely ze vzorné komunistické rodiny.“*

Narátor č. 4 – *„Já si myslím, že tenkrát to bylo prostě povinný pro všechny děti.“*

Narátor č. 5 – *„No škola po nás všech chtěla, abychom chodili do Pionýra, takže to bylo povinný, ale jak jsem říkal, spíš to fungovalo, než nefungovalo.“*

Narátor č. 6 – *„No, ten Pionýr a Socialistický svaz mládeže byla povinnost školy. Tam to po nás chtěli, abychom vstoupili do těchto organizací.“*

Všichni narátoři uvedli, že účast v některých organizacích, které byly pod správou komunistické strany, byla povinná. V tomto případě se jednalo zejména o organizaci Pionýr a v některých případech účast v SSM. Tato účast byla vyžadována školou, jakožto státní institucí.

10. - Stejně jako u školních institucí, tak i v případě volnočasových aktivit zajímá autora, zda narátoři i zde tehdy vnímali ideologický vliv strany. Stejně jako učitelé

ve školách měli být prostředníkem mezi státem a dětmi, tak v tomto případě zaujímali pozici učitele vedoucí těchto organizací. Učitelé a vedoucí takovýchto organizací byli státem systematicky proškolení v ideologickém smýšlení marxismu-leninismu, aby mohli tuto ideologii předávat dále a nevnášeli do práce s dětmi nežádoucí vlivy.

Narátor č. 1 – *„Na tuto otázku nemůžu odpovědět, jelikož jsem nenavštěvovala žádné organizace, které měly stranický a ideologický přesah. Jediné volnočasové aktivity byly spojené s církví, ve které ideologický vliv strany nehrál roli.“*

Narátor č. 2 – *„Ani tak žádnou hroznou propagandu jsem necítila, že by do nás hustili na střední škole a v organizacích. Jediné co, tak povinná účast na oslavách Prvního máje, kde jsme museli být, mávat, vykřikovat hesla. Každý to bral, že se to musí, ale nikdo z toho nadšený nebyl.“*

Narátor č. 3 – *„Ne, byla to zkrátka součást života.“*

Narátor č. 4 – *„Ne, nebylo to ideologický. Musely se tam dělat nějaké povinné věci, ale víceméně to nebylo to nějak ideologické.“*

Narátor č. 5 – *„Ten vliv byl úplně všude, to ani jinak nešlo. Ale to, co jsem já navštěvoval, tak tam nebylo nic, ani v tom Pionýru, který u nás byl a nebyl. Když už byl, tak nic ideologického tam nebylo.“*

Narátor č. 6 – *„Nevnímala, pro mne tyto organizace byly obdobou zájmových kroužků a nepamatuji si, že bychom byli ovlivňováni politikou nebo politickou situací.“*

Všichni z dotázaných odpověděli, že ideologický vliv strany v těchto organizacích nevnímali. Podle vzpomínek narátorů to vypadá, že tyto organizace ve výsledku fungovaly naprosto odlišně od plánu, které KSČ měla.

11. - Volný čas tehdejších dětí se neskládal pouze z volnočasových organizací a zájmových kroužků. Tento čas mnoho dětí vyplňovalo čtením literatury a jiných periodik, které na ně byly cíleny. Autora v tomto případě zajímá, zda některá z takovýchto periodik četli a jestli se pamatují, která přesně to byla.

Narátor č. 1 – „*Odebírali jsme doma aktivně Ohníček a Mateřidoušku, jelikož v té době pořádně nic nebylo, až mladší sestra četla mnohem více periodik zaměřené pro děti. Ráda jsem četla knihy, ovšem klasické staré příběhy. To samé ve škole, ve které se četly staré texty od českých autorů a autorek. Já sama si nepamatuji na knihu, která by ve škole propagovala ideologický směr strany. Pokud si dobře vzpomínám, tak se především četla Božena Němcová a Jirásek.*“

Narátor č. 2 – „*Mateřidoušku, Mladý svět. Já jsem byla spíše knihomol, takže jsem vždy ráda četla knihy.*“

Narátor č. 3 – „*Ano, to se odebíralo všechno možný. Mateřidoušku, Ohníček a později třeba Mladou frontu.*“

Narátor č. 4 – „*Já jsem odebíral ABC, to byl dobrý časopis.*“

Narátor č. 5 – „*Já jsem měl nejraději Dikobraz, ten byl výbornej, a ABC. Potom jsem četl indiánky a fantastický romány, to bylo něco úžasného a nemělo to chybu. Ono pořádně nic jinýho nebylo. Mě hodně bavily technické věci, ale na to byl tenkrát časopis Udělej si sám, a taky nic jinýho nebylo, tohle bylo teda pro dospělý a odebíral to táta.*“

Narátor č. 6 – „*Ne*“

Značná část narátorů odebírala Mateřidoušku a Ohníček, poté časopis ABC a Dikobraz.

12. - Jako další možností trávení času bylo tehdy poslouchání tehdejšího rozhlasu, nebo sledování televizních pořadů, které byly v této době ještě v takzvaných plenkách. Otázka zde tedy zněla, zda sledovali některé televizní pořady určené pro děti a mládež, nebo jestli poslouchali některá rozhlasová vystoupení určená pro mladé posluchače.

Narátor č. 1 – „*Televizi doma měli přibližně od roku 1957, ovšem již si přesně nepamatuje, které pořady sledovala. Matně si pamatuji, že jsem některý dětský pořad sledovala, ale již si nevzpomínám jaký. V té době v pohádkách a filmech nevnímala ideologický zásah strany a státu, pořady jsem brala čistě jako*

pořady a nikterak se nad nimi nezamýšlela. Pohádky pro mě byly pohádkami, ve kterých jsem nic jiného nehledala.“

Narátor č. 2 – „To byly ty krásný večerníčky. My jsme totiž měli televizi, až když mně bylo třináct let, což už jsem se nedívala na ty pro děti. To byl jenom jeden kanál, většinou to zrnilo a pořádně to nešlo, ty začátky byly hrozný. Pohádky jsem měla ráda a všechny jsem je viděla. Princezna se zlatou hvězdou... ty pohádky byly krásný, a i naši na to koukali. Mně se na tom vždy líbilo to, že se to dobro zvítězilo dobro nad zlem, ale nikdy jsem v tom nevnímala žádný ideologický podtext, vnímala jsem to jako pohádky.“

Narátor č. 3 – „Ano, ale už si nepamatuji, na co přesně jsme se to dívali. Vím, že to byly pohádky, ale už jaké, tak to nevím.“

Narátor č. 4 – „Já jsem televizi koupil za první výplatu na dráze, takže když jsem byl dítě, tak jsme televizi neměli. Na pohádky a večerníček jsme se chodili dívat k sousedovi, který měl takovou ohromnou televizi. A rozhlas jsem poslouchal, pohádky vždy v neděli ve dvě hodiny.“

Narátor č. 5 – „Já už ani nevím, je to všechno daleko. Pohádky byly ty, co jsou dneska, teda aspoň ty základní, to nic lepšího nebylo. Taky často dávali ty starý filmy, který dávají i dneska, tím jsme se bavili nejvíc. Ještě si vybavuji nějak vědomostní pořad.“

Narátor č. 6 – „No, televizi jsme měli až později, ani si nepamatuju kdy. Ale jako malá jsem se na nic nedívala, to jsme televizi ještě vůbec neměli. Jediné, co jsme měli, tak bylo rádio.“

Velká problematika této otázky je ta, že v tuto dobu byla televize poměrně novou technologií, která ještě nebyla ve velké míře dostupná pro všechny občany. Proto značná část narátorů uvádí, že televizi dlouho dobu neměli. Ovšem pokud již televizi doma měli, tak pohádky a pořady pro děti sledovali.

13. - Následující otázka rozšiřuje odpovědi předchozí, jelikož zde jsou narátoři tázáni, zda vnímali nějaký vliv strany v pořadech a periodikách určených pro děti a mládež. Jak bylo psáno v kapitole o volnočasových aktivitách, tak již zde je možnost se dočíst, že televizní vysílání a vydávání knih a periodik pro děti a

mladé bylo stranou hlídáno. Strana do těchto složek dětské volnočasové zábavy propisovala své názory, které dnes v těchto formách zábavy můžeme pozorovat. Autora zajímá, zda si narátoři takovýchto věcí všímali již jako děti.

Narátor č. 1 – „*Tehdy jsem žádný takový vliv nevnímala.*“

Narátor č. 2 – „*Vůbec ne, já jsem to brala jako pohádky a příběhy, nic víc jsem v tom nehledala.*“

Narátor č. 3 – „*To nedokážu říct.*“

Narátor č. 4 – „*Nevnímala nebo si to již spíše nepamatuji.*“

Narátor č. 5 – „*To všechno bylo částečně pořád nějak ideologické, alespoň to, co se už natáčelo za komunistů. To do tebe hustili pořád spodem vrchem. Jak přišly zprávy, to si pamatuji, tak to všechno bylo o komunistech, jak plní fabriky cíle, jak Amerika útočí na Západní Německo a jak se utíká přes hranice. Každý den to stejný.*“

Narátor č. 6 – „*Nevnímala, nezajímala jsem se o politické dění do takové hloubky, přeci jenom jsem byla ještě tehdy malá a mladá.*“

Většina narátorů tento vliv nevnímala vzhledem k jejich věku. O to méně vnímali vliv v pohádkách a jiné volnočasové zábavě. Jeden z narátorů se však podělil o své vzpomínky, které měl jako malý na tehdejší zpravodajství.

14. - Další otázka již nebyla zaměřena na volnočasové organizace a jiné aktivity. Otázka se týkala toho, zda narátoři pociťovali jako mladí vliv strany v různých sférách společnosti. Režim se tehdy pokoušel proniknout do každé sféry společenského života, aby jej mohl ovlivňovat a přizpůsobovat sobě, proto autora zajímá, zda narátoři tehdy tento vliv vnímali na vlastní kůži.

Narátor č. 1 - „*V dětství ne, ovšem v pozdějším věku kolem sedmnáctého a osmnáctého roku ano. V tuto dobu se psaly roky 1967-1968, kde jsem již jako mladá, takřka dospělá, vnímala vliv strany ve sférách společnosti. Sama jsem tyto roky vnímám hrozně, především srpen 1968, kdy byla moje životní láska na vojně ve Vysokém Mýtě a museli pryč z kasáren, protože tam přijeli ruský vojáci, když*

sem přišli. Třetí plochy ve společnosti se objevovaly hodně po srpnových událostech, kdy se politická situace velmi aktivně řešila, a zabývali jsme se jí všichni. Lidé se báli, brečeli, nikdo nevěděl, co se bude dít. Během srpnových událostí jsem už byla po škole a v práci. Ta doba byla strašná a ošklivá.“

Narátor č. 2 - Popsáno již výše.

Narátor č. 3 - Řečeno výše.

Narátor č. 4 – *„Pocíval jsem to především skrze rodiče. Můj tatínek chodil do kostela, jenže před kostelem stál člověk, který si zapisoval, kdo tam chodí. Jednou bylo tatínkovi doporučeno, že jako učitel by neměl kostel navštěvovat. Druhý příklad byl, když nám chodily balíčky z Ameriky, jelikož vzdálení příbuzní se tam ještě před válkou odstěhovali a už tam zůstali. Přesto rodiny zůstaly v kontaktu a posílali jsme si věci. Jednou přišli za tátou, že mu chodí balíky z Ameriky a není to dobré, že by měl kontakt ukončit, tak to otec udělal. Když jsem chtěl poté navázat kontakt, tak se mi to už nepovedlo. Jednoho dne můj tatínek také odhlásil odběr Rudého práva a začal brát Zemědělské noviny, načež další den za ním přišli, proč přestal brát Rudé právo.“*

Narátor č. 5 – *„Ten vliv byl všude, doopravdy všude. Čím starší člověk byl, tím více si ho všímal.“*

Narátor č. 6 – *„V rámci naší rodiny určitě ano, protože osud naší rodiny byl spjat s otcovým politickým přesvědčením, takže v tomto ohledu jsem ten vliv pocívala hodně. Aniž by člověk stál o nějakou politizaci života, tak strana se objevovala ve všech sférách života.“*

Každý z narátorů přiznává, že již jako dítě pocíval určitý druh vlivu KSČ ve společnosti. Tento pocit se prohluboval s narůstajícím věkem všech zúčastněných narátorů. Je nutno podotknout, že tento vliv byl v každé části republiky a kraje jiný, ovšem i přesto byl všudypřítomný.

15. - Následující odpovědi se vztahují k předposlední otázce, ve kterých se autor ptal narátorů, zda se úmyslně účastnili některých aktivit spojených se stranou. Nejedná se zde například o účast na prvomájových průvodech, ale přímo jejich iniciativy ve straně a aktivitách spojených s ní. Ne všechny aktivity, které byly se

stranou spojené, znamenaly to, že lidé, kteří se na nich podílí, jsou zapálení komunisté. Část takovýchto aktivit byla pouze pod záštitou KSČ, ale často s ní neměly nic společného.

Narátor č. 1 – „*Nikdy jsem se ničeho takového neúčastnila.*“

Narátor č. 2 – „*Podívejte, takhle to bylo na vesnici. V roce 1965 jsem maturovala a vstoupila jsem do KSČ, ale v roce 1971 jsem sama dobrovolně vystoupila. Nikdy jsem nebyla nějak aktivní, na zasedání strany jsem si chodila jenom sednout a poslouchala jsem ty starý strýce, kteří tam debatovali. Chodila jsem ještě do VUMLu³³, to musím zmínit. Nikdy jsem režim veřejně podporovala a neorodovala jsem za něj, chodila jsem na schůze a tím to haslo. KSČ v Hnátnici ze mě ještě udělalo předsedkyni ČSM, což spočívalo v tom, že jsem hlavně sbírali staré železo a čistili vesnici, za což jsme dostávali peníze, který jsem potom s partou využili na zábavy. V roce 1989 jsem byla taky tou, která zvonila klíči.*“

Narátor č. 3 – „*Já jsem musela v těch Pardubicích. Musela jsem chodit do VUMLu a Svazu přátel Sovětského svazu. To jinak nešlo, když jsem chtěla dělat tu práci, bohužel jinak to nešlo. Koho chleba jíš, toho píseň zpívej.*“

Narátor č. 4 – „*Ne, nikdy.*“

Narátor č. 5 – „*Ne, to opravdu ne.*“

Narátor č. 6 – „*Ne, nikdy.*“

Dvě narátorky přiznávají účast na aktivitách, které se přímo pojily se stranou. Ovšem nelze říci, že by tyto dvě narátorky byly v těchto aktivitách více angažovány. Ostatní účastníci rozhovorů se nikdy ničeho takového neúčastnili.

16. - Poslední otázka byla zaměřena na nějakou osobní, či rodinnou zkušenost s StB, která byla v tehdejší Československu využívána jako politická policie a zpravodajská služba komunistické strany. Strach z StB prostupoval celou společností, jelikož nikdo nikdy nevěděl, kdo s kým mluví. Autora tedy zajímalo,

---

³³ VUML – Večerní univerzita marxismu-leninismu byla specifická forma vzdělávání, která byla určená pro dospělé, především pro členy KSČ.

jestli se i narátoři setkali s nějakým příběhem ze svého okolí, ve kterém by hrála roli Státní bezpečnost.

Narátor č. 1 – „*Ne.*“

Narátor č. 2 – „*Ježíši, já jsem ani nevěděla, že něco takového existuje. My jsme nebyli nějak významný, aby nás někdo v tomhle směru oslovil. Tatínek byl reakcionář a maminka, když učila, tak se nemohla distancovat, ale ve straně nikdy nebyla, ale musela chodit do Spolku přátel Sovětského svazu nebo jak se to tehdy jmenovalo. Já jsem ta výjimka, která byla u nás v rodině v KSČ, jinak nikdo. Já jsem o StB slyšela až po revoluci.*“

Narátor č. 3 – „*To ne, nebo o tom nevím.*“

Narátor č. 4 – „*Nikdy, my jsme nebyli nějak politicky exponovaná rodina. Takže s tímhle jsme žádné zkušenosti neměli. Ale třeba nás někdo sledoval, to se už nedozvíme.*“

Narátor č. 5 – „*Moje rodina s StB žádnou zkušenost neměla. Já osobně jsem se s nimi setkal až na vojně, když jsme měli volno, tak jsme chodili do jedné hospody, kam právě chodila i parta těchle z StB, který nás všechny znali. Občas když se trochu přicmrndli, tak to z nich začalo padat.*“

Narátor č. 6 – „*Já jsem se s ničím takovým nikdy nesečkala.*“

Žádný z narátorů, ani nikdo z jejich rodiny neměl v inkriminovaném období jakoukoliv zkušenost se Státní bezpečností, nebo o tom oni nevědí.

Závěr

V první části práce došlo k popsání historického kontextu, který přiblížil celospolečenskou situaci po válce a následný politický vývoj v Československu, který byl zakončen rokem 1968. Na tomto historickém období lze velmi dobře pozorovat to, jak dokáže být politický systém turbulentní a proměnlivý, byť navenek může působit homogenně. Můžeme se setkat s pohledem, že tehdejší Československo bylo po celou dobu let 1948-1968 jedním politickým systémem, který řada vědců nazývala totalitarismem. Do jisté míry je to pravda, ovšem totalitarismus se v Československu poměrně rychle vyvíjel a s tím i celospolečenská situace a nálada, která pomáhala dotvářet to, jakým způsobem politický systém doopravdy fungoval.

K historickému kontextu je také potřeba zmínit, že tehdejší Československo bylo satelitní zemí Sovětského svazu a jeho osud byl spojen s dalšími zeměmi, které spadaly do područí SSSR. V mnohých věcech se tyto země navzájem podobaly a existovaly mezi nimi i určité vývojové paralely. To je dáno tím, že komunistické strany, které tyto státy vedly, přebíraly většinu praktik a institucionálních nastavení ve většině sfér od komunistických představitelů z Moskvy. Cesty jednotlivých satelitních republik se však nikdy nemohly vyvíjet naprosto stejně, jelikož obyvatelé každých zemí měli naprosto jinou historickou zkušenost a mentalitu, která pomáhala utvářet jejich společnost, stát a ve výsledku režim. Jako příklad podobností v těchto režimech můžeme pozorovat u našich blízkých sousedů, kterými je Polsko a tehdy i Maďarsko. V těchto republikách byla v roce 1956 povstání proti komunistické nadvládě. Obě tato povstání byla komunisty potlačena. Podobnou paralelu můžeme pozorovat o dvanáct let později v Československu, když byly násilně potlačeny události pražského jara.

Druhá část byla zaměřena na vliv institucí na život dětí a mládeže v tehdejší Československu. Podobně zněla tedy i výzkumná otázka, tedy jaký vliv měly instituce tehdejšího Československa na život dětí a mládeže v letech 1948-1968? Vliv institucí byl obrovský a všudypřítomný, byť si toho ti nejmladší nemuseli být vůbec vědomi a brali to zkrátka jako přirozenou věc. Ovšem režim se pod vedením KSČ opravdu snažil zasáhnout do veškerých aktivit, které byly spojené s mladou generací. Zásadními institucemi, které byly pro KSČ naprosto

klíčové byly, školy všech stupňů. V těchto institucích mělo dle plánů docházet k největší indoktrinaci mladých generací komunistickou ideologií. Je však nutné podotknout, že v realitě vše fungovalo poměrně jinak, než bylo naplánováno na papíře. Vliv institucí byl často pouze formální a nedocházelo k hlubšímu propojování komunistických zájmů s mladou generací. Takto to můžeme pozorovat alespoň na venkově a v menších městech. Pokud bychom hovořili o větších městech, které byly často centry místní státní moci, tak tam byla situace jiná a vliv institucí na děti a mládež zde byl mnohem větší. Ať už hovoříme o vlivu skrze školní instituce nebo volnočasové aktivity, jež byly se školou často spojené. Narátoři tuto skutečnost v praktické následně potvrdili. Je také podstatné zmínit, že se komunistický režim v práci s dětmi neustále vyvíjel a přizpůsoboval dané době, ať už hovoříme o společenské stránce, tak i o stránce technologické, kdy započal využívat širokou paletu propagandistických kanálů, skrze které se pokoušel ovlivňovat mladé generace. Ideologický přesah byl takřka všude, od školy po televizní vysílání určené pro děti. Častokrát se v takovýchto pořadech pro děti objevoval ideologický podtext podprahově. Tehdejší režim se pokusil ovládnout život dětí různorodými prostředky, častokrát však neúspěšně, a nikdy se režimu pod vedením KSČ nepodařilo naplno indoktrinovat nové mladé generace, ze kterých by se stali ti budovatelé, jež v nich komunisté viděli. Nakonec to byly mladé generace, které proti tomuto režimu vždy brojily.

Třetí a zároveň poslední část práce byla zaměřena na rozhovory s pamětníky, kteří byli v letech 1948-1968 dětmi nebo dospívajícími. Tato část rozšířila předchozí dvě kapitoly o autentické vzpomínky jednotlivých pamětníků. V prvotní fázi měli být narátoři vysokoškolští studenti z let 1948-1968, bohužel jsou již ve velmi pokročilém věku a nepodařilo se nalézt takové, kteří by byli ochotni se podělit o své zážitky, proto došlo k nalezení náhrady v narátorech, kteří vyrůstali v letech 1948-1968. Velmi zajímavá skutečnost byla ta, že pět ze šesti narátorů pocházeli z křesťanských rodin a sami navštěvovali kostel a hodiny náboženství, přičemž nikdo z nich za to nebyl jakkoliv popotahován. Další zajímavou věcí byly osobní zážitky jednotlivých narátorů z roku 1968 nebo vzpomínky jednoho z nich na politické procesy z padesátých let.

Další oblastí výzkumu autora je postihnout vliv institucí na život dětí a mládeže v letech 1968 až 1989. Autor by rád následně tyto dvě práce porovnal ve smyslu toho, jak se v těchto obdobích lišil či nelišil přístup k dětem a mladé generaci. Velice zajímavé by bylo porovnání fungování režimu v počátku a na jeho samém konci, ať porovnání celkového fungování strany a státu, tak jejich přístupu k mladé generaci. Pokud bychom měli mezi sebou porovnávat období mezi lety 1948-1968 a 1968-1989, tak by bylo zajímavé hledat různé paralely a podobnosti, které se v těchto dvou obdobích objevovaly.

Seznam použité literatury a pramenů

Literatura:

Balík, S., Hloušek, V., Holzer, J., & Šedo, J. (2007). *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav.

Boháč, A. (1982). *Dějiny školství v Československu 1945-1975*. Praha: Univerzita Karlova.

Bydžovský, L., & Soukupová, M. (1972). *Ústava Československé socialistické republiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Čermák, V. (2010). *Operace Únor 1948: o trávě pod asfaltem, izraelském faktoru, ruských archivech a o vědě něvědě*. Praha: Naše vojsko.

Československo Federální statistický úřad. (1963). *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti.

Československo Federální statistický úřad. (1960). *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti.

Československo Ministerstvo školství a kultury. (1949). *Věstník ministerstva školství, věd a umění*. Praha: Státní nakladatelství.

David, N. (2010). *Politologie – Základy společenských věd*. Olomouc: Olomouc, s.r.o.

Devátá, M., Kocian, J., & Pernes, J. (2017). *Českoslovenští komunisté a jejich strana*. Praha: Středisko společných činností AV ČR.

Dimitrova-Grajzl, V., & Simon, E. (2010). Political Trust and Historical Legacy: The Effect of Varieties of Socialism. *East European Politics and Societies*. 24 (2), str. 214.

Emmert, F. (2020). *TGM*. Praha: Euromedia Group.

Franc, M., & Knapík, J. (2013). *Volný čas v českých zemích 1957-1967*. Praha: Academia.

Halamová, V. (2014). *Politické procesy v Československu 1949-1953: nástroj legitimizace komunistického režimu a homogenizace společnosti*. Ostrava: Moravapress.

Hrabica, Z., & Nesázal, K. (1983). *KSČ a mládež socialistického Československa*. Praha: Svoboda.

Kaplan, K. (1997). *Pět kapitol o Únoru*. Brno: Doplněk.

Kaplan, K. (2002). *Kořeny československé reformy 1968*. Brno: Doplněk.

Kaplan, K., & Paleček, P. (2001). *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal.

Knapík, J. (2014). *Děti, mládež a socialismus v Československu v 50. a 60. letech*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Ústav historických věd.

Knapík, J., & Franc, M. (2018). *Mezi pionýrským šátkem a mopedem: děti, mládež a socialismus v českých zemích 1948-1970*. Praha: Academia.

Komunistická strana Československa ÚV KSČ. (1956). *Od X. do XI. sjezdu KSČ: usnesení a dokumenty ÚV KSČ*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury.

Kubát, M. (2006). Teorie nedemokratických režimů a východní Evropa 1944–1989. *Politologický Časopis Czech Journal of Political Science*, 2., str. 139-157.

Londák, M., & Sikora, S. (2009). *Rok 1968 a jeho místo v našich dejinách*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.

Macek, J. (1990). *Sedm pražských dnů: 21.-27. srpen 1968: dokumentace*. Praha: Academia.

Mihola, J. (2014). *Přehled českého školství: kritická analýza na základě volného zpracování přednášek a seminářů prof. Jána Šrama*. Praha: Občanské sdružení Melius.

Mladá Fronta a kolektiv. (1976). *Komunistická strana Československa a mládež: sborník dokumentů*. Praha: Mladá fronta.

Národní shromážděná republiky Československé. (1948). *Sbírka zákonů republiky Československé*. Praha: Státní tiskárna.

Národní shromážděná republiky Československé. (1953). *Sbírka zákonů republiky Československé*. Praha: Knihotisk n.p.

Národní shromáždění republiky Československé. (1949). *Sbírka zákonů republiky Československé*. Praha: Státní tiskárna.

Pavelčíková, N. (2009). *Totalitární režimy 20. století v Evropě*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.

Petráš, J., & Svoboda, L. (Eds.). (2015). *Československo v letech 1954-1962*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů.

Rataj, J., & Houda, P. (2010). *Československo v proměnách komunistického režimu*. Praha: Oeconomica.

Rupnik, J. (2002). *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Praha: Academia.

Soukup, F. B. (1946). *Ročenka Prozatímního Národního shromáždění republiky Československé 1945-46*. Praha: Ministerstvo informací.

Steiniger, B., & Čmolík, O. (1976). *Kapitoly z dějin dětského a mládežnického hnutí: učební text pro pedagogické školy, studijní obor 76-41-6 vychovatel – pracovník PO SSM*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Syruček, M. (2018). *Prezidenti: jejich role a odpovědnost*. Praha: Brána.

Urbášek, P., & Pulec, J. (2012). *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945-1969*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Ústav marxismu-leninismu ÚV KSČ. (1976). *Přehled dějin KSČ*. Praha: Svoboda.

Vodička, K., & Cabada, L. (2011). *Politický systém České republiky: historie a současnost*. Praha: Portál.

Prameny:

Adamus. V. (2022, květen 7). *Zdeněk Nejedlý: Bolševický ministr školství zvaný Rudý dědek udělal z husitů komunisty*. Dostupné z <https://g.cz/zdenek-nejedly-bolsevicky-ministr-skolstvi-zvany-rudy-dedek-udelal-z-husitu-komunisty/>.

Česká národní banka (Historie ČNB). (n.d). *Košický vládní program*. Dostupné z https://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/4_povalecna_menova_politika/1_kosicky_vladni_program/.

Česká národní banka (Historie ČNB). (n.d). *Peněžní reforma*. Dostupné z https://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/5_menova_politika_v_podrucu_di_rektivniho_planovani/1_penezni_reforma/.

Česká televize (ČT24). (2010, červenec 11). *Přijata byla nová „socialistická Ústava ČSSR“*. Dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1330372-prijata-byla-nova-socialisticka-ustava-cssr>.

Česká televize. (2020). *Rudý dědek*. Dostupné z <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11816975171-rudy-dedek/>.

Filmexporthomevideo. (2013, září 10). *Pyšná princezna – Řemesla* [Video soubor]. Dostupné z https://www.youtube.com/watch?v=2Ho43QruN_M.

Informační centrum vlády. (2011, červen 1). *Významné dny – Mezinárodní den dětí*. Dostupné z <https://icv.vlada.cz/cz/tema/mezinarodni-den-deti-72203/tmplid-560/>.

Josef kardinál Beran (n.d). *Životopis*. Dostupné z <https://kardinalberan.com/cz/zivotopis/>.

Kalous. J. (2020, únor 26). *Muzeum XX. století. Politické procesy v Československu po únoru 1948 – jejich příprava a charakter*. Dostupné z <https://www.muzeum20stoleti.cz/politicke-procesy-v-ceskoslovensku-po-unoru-1948-jejich-priprava-a-charakter/>.

Krejčí, M. (n.d). *Volby 1946 / Výsledky voleb*. Dostupné z https://www.totalita.cz/volby/volby_1946_07.php.

Louč. M. (n.d). *Pomocné technické prapory*. Dostupné z <https://www.politictivezni.cz/cz/pomocne-technicke-prapory.html>.

Ministerstvo zahraničí České republiky (n.d). *1948: Likvidace samostatné zahraniční politiky*. Dostupné z https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/historie_a_osobnosti_ceske_diplomacie/unor_1948_na_mzv.html.

Müller, V. (2017, prosinec 11). *Sociologická encyklopedie – strana masová*. Dostupné z https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Strana_masov%C3%A1.

My jsme to nevzdali. (n.d) *Pražské jaro*. Dostupné z <https://www.myjsmetonevzdali.cz/temata/prazske-jaro-a-okupace/prazske-jaro/>.

My jsme to nevzdali. (n.d). *Únor 1948 patří k nejdůležitějším mezníkům našich novodobých dějin. Komunistická strana se minimálně od konce války snažila vytvořit podmínky, jež by jí umožnily chopit se veškeré moci ve státě*. Dostupné z <https://www.myjsmetonevzdali.cz/temata/nastup-komunismu-a-padesata-leta/unor-1948/>.

Národní archiv (n.d). *Politické procesy 50. let*. Dostupné z <https://www.nacr.cz/verejnost/badatelna/digitalni-badatelna/politicke-procesy>.

Orel. (n.d). *Historie Orla*. Dostupné z https://www.orel.cz/?ukaz=zakaz_cinosti_orla.

Politictí vězni.cz. (n.d). *Poválečný vývoj Československa*. Dostupné z <https://www.politictivezni.cz/cz/povalecny-vyvoj-ceskoslovenska.html>.

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. (n.d). *Volby 1946*. Dostupné z https://www.psp.cz/files/pk/volby_1946.pdf.

Růžička, D. (n.d). *Komunistická strana Československá (KSČ) stranické orgány*. Dostupné z https://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_org.php.

Růžička, D. (n.d). *Národní fronta Čechů a Slováků (NF)*. Dostupné z <https://www.totalita.cz/vysvetlivky/nf.php>.

Růžička, D. (n.d). *1. máj – svátek práce*. Dostupné z <https://www.totalita.cz/vysvetlivky/1maj.php>.

Růžička, D. (n.d). *Zvací dopis (pravděpodobný text)*. Dostupné z https://www.totalita.cz/txt/txt_1968_dopis_zvaci.php.

Skaut. (n.d). *Historie*. Dostupné z https://www.skaut.cz/skauting/historie/#about__history--6.

Sokol. (n.d). *Historie Sokola*. Dostupné z <https://www.sokol.eu/historie-sokola-pamatky>.

Šalounová, K. & Hyláková, K. (2020, září 20). *Rudé právo byly noviny se světovým formátem a obrovským nákladem, které ve skutečnosti tolik lidí nečetlo*. Dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/media/3188409-rude-pravo-byly-noviny-se-svetovym-formatem-a-obrovskym-nakladem-ktere-ale-ve>.

Šmíd, M. (2021, únor 25). *Studenti protestovali proti nástupu komunistické diktatury. Marně*. Dostupné z <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalose/studenti-protestovali-proti-nastupu-komunisticke-diktatury-marne>.

Totalita.cz (n.d). *Praha Václavské Náměstí, 25. únor 1948, okolo 17. hodiny. Projev Klementa Gottwalda*. Dostupné z https://www.totalita.cz/txt/txt_o_gottwaldk_1948_02_25.pdf.

Totalita.cz. (n.d). *Předvánoční projev předsedy čs. Vlády soudruha Antonína Zápotockého*. Dostupné z https://totalita.cz/ost/vanoce_01.php.

Tuček. M. (2003). *Měnová reforma 1953 a některé širší souvislosti*. Dostupné z <https://www.cdk.cz/menova-reforma-1953-nektere-sirsi-souvislosti>.

Ústav pro studium totalitních režimů. (n.d). *Vzpomínka: Miloš Doležal o Páteru Josefu Toufarovi*. Dostupné z <https://www.ustrcr.cz/vzpominka-pater-josef-toufar-%E2%88%97-14-7-1902/>.

YMCA. (n.d). *O nás*. Dostupné z <https://www.ymca.cz/o-nas/>.

Zákony pro lidi (n.d) *Zákon č. 19/1966 Sb. – Zákon o vysokých školách*. Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1966-19>.

Zákony pro lidi. (n.d). *Nariženi vlády č. 129/1949 Sb. – Vládní nariženi o zřizování, organisaci a činnosti sdružení rodičů a přátel školy*. Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-129/zneni-19490603>.

Zákony pro lidi. (n.d). *Zákon č. 58/1950 Sb. – Zákon o vysokých školách*. Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1950-58>.

Zákony pro lidi. (n.d). *Zákon č. 94/1963 Sb. – Zákon o rodině*. Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1963-94>.